

ਸੇਧ

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ-6 (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ)

ਪਾਠ -7 ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ

ਪੰਨਾ -20 'ਤੇ ਦਰਜ ਰਾਈ ਝਾਂਸੀ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰਾਈ ਝਾਲੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਜਾਵੇ।

ਇਸ-ਮਾਮਲੇ ਵਿਖੇ

ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ -6

ਛੇਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਲਈ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ

ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

ਚੌਥਾ ਸੰਸਕਰਨ : 2022 26,200 ਕਾਪੀਆਂ

All rights, including those of translation, reproduction
and annotation, etc., are reserved by the
Punjab Government

ਚੇਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ ਧਾਰਕ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਜਿਲਦਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ (ਏਜੰਸੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਜਾਅਲੀ ਅਤੇ ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮਾਖੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਸਜ਼ਾ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਅਪਰਾਧ ਹੈ।
ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਾਪੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਵਿੱਦਿਆ ਭਵਨ, ਫੇਜ਼-8 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ-160062
ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਮੈਸ. ਨਾਰਦਨ ਸਟੇਸ਼ਨਰੀ ਮਾਰਟ, ਜਲੰਧਰ ਰਾਹੀਂ ਛਾਪੀ ਗਈ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਛੇਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਐੱਨ.ਸੀ.ਐਫ. 2005 ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐਫ. 2013 ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਭਿਆਸ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਉੱਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾਲਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰ ਵੱਲੋਂ ਡਾ. ਵਰਿੰਦਰਜੀਤ ਵਾਤਿਸ਼, ਸ਼੍ਰੀ ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੋਆ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਆਸ਼ਾ ਪੁਰੀ, ਸ਼੍ਰੀ ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਨੀਲਮ ਮੰਡ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਐੱਸ.ਸੀ.ਈ.ਆਰ.ਟੀ. ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਬੋਜ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਵਿੰਦਰ ਮੋਹਨ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਵਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ
ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਤਤਕਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਪਾਠ ਦਾ ਨਾਮ	ਸਾਹਿਤ ਰੂਪ	ਲੇਖਕ ਦਾ ਨਾਮ	ਪੰਨਾ ਨੰ.
1	ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ	ਕਵਿਤਾ	ਸਰਦਾਰ ਅੰਜੁਮ	1
2	ਚਿੱਟਾ ਮੋਮਣਾ	ਕਹਾਣੀ	ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ	2
3	ਸਮਾਜ ਸੇਵਕ	ਲੇਖ	ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਤਰਸੀ	5
4	ਬੱਚੇ	ਕਵਿਤਾ	ਸੁਨੀਲਮ ਮੰਡ	9
5	ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ	ਕਹਾਣੀ	ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਨੂੜ	11
6	ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ	ਲੇਖ	ਡਾ. ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਸੁਤੰਤਰ	16
7	ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	ਜੀਵਨੀ	ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ	19
8	ਚਿੜੀ ਦਾ ਬੋਟ	ਕਹਾਣੀ	ਡਾ. ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	22
9	ਯਾਤਰਾ: ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ	ਯਾਤਰਾ	ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦਿਆਲ	25
10	ਰੁੱਤ-ਚੱਕਰ	ਕਵਿਤਾ	ਸਮਸ਼ੇਰ ਨਿਰਮਲ	29
11	ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਓਹਾਰ	ਲੇਖ	ਡਾ. ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ	32
12	ਪੁਆਧ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ	ਜੀਵਨੀ	ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾਊਂ	36
13	ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ	ਕਵਿਤਾ	ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ	40
14	ਹਰਿਆਵਲ	ਕਹਾਣੀ	ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬਨੂੜ	42
15	ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ਼	ਲੇਖ	ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੋਮਲ	46
16	ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ-ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ	ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਦੀਪਕ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ	49
17	ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਨੂੰ	ਕਵਿਤਾ	ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	53
18	ਨਕਲ ਕਰੋ ਪਰ ਕੀਹਦੀ?	ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਦੇਸ਼	ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੋਮਲ	56
19	ਭਾਰਤ ਦਾ ਲਾਲ	ਇਕਾਂਗੀ	ਡਾ. ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ	61

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ

ਪਾਠ

1

ਇਹਦਾ ਰੰਗ ਸੰਧੂਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਗੋਰੀ ਚਿੱਟੀ ਹੈ,
 ਇਹਨੂੰ ਮੈਲੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹੈ।
 ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੁਝੱਤਣ, ਕਿੱਦਾਂ ਕੋਈ ਉਗਾਵੇ,
 ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਤਾਂ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਵੇ।
 ਪੁੱਛ ਲਓ ਫ਼ਕੀਰਾਂ ਤੋਂ, ਇਹਦੀ ਬਾਣੀ ਮਿੱਠੀ ਹੈ,
 ਇਹਨੂੰ ਮੈਲੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹੈ।
 ਕਰੋ ਦੁਆ ਕਦੇ ਇਸ ਮਿੱਟੀ 'ਤੇ, ਉਹ ਮੌਸਮ ਨਾ ਆਵੇ,
 ਇਸ 'ਚੋਂ ਉੱਗਿਆ ਹਰ ਕੋਈ ਸੂਰਜ, ਕਾਲਖ ਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ।
 ਰੱਬ ਦੇ ਘਰ ਤੋਂ 'ਅੰਜੁਮ' ਆਈ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਹੈ,
 ਇਹਨੂੰ ਮੈਲੀ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

1. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ?
2. 'ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਿੱਟੀ' ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਕਵੀ ਕੌਣ ਹੈ ?
3. ਭਾਵ ਅਰਥ ਲਿਖੋ:

ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਤਾਂ ਘਰ-ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਾਵੇ।

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ

- ਬੱਚਿਓ! ਟੋਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਓ।
- ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ

ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਬੜਾ ਮਨਮੋਜੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਤਿਤਲੀਆਂ ਅਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹ ਦੂਰ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਵੀ ਵੇਖਦਾ। ਉੱਥੇ ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਬਰਫ ਵੀ ਸੀ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਦੀ ਮਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਚੀ ਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਬਰਫੀਲੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਟੀਸੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਪਹਾੜ ਦੀ ਟੀਸੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਬੱਕਰੀ-ਮਾਂ ਨੂੰ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪਹਾੜ ਦੀ ਟੀਸੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਕਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੂੰ ਝਿੜਕਿਆ। ਉੱਥੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਟੀਸੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਖ਼ਤਰੇ ਸਨ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜੋਸ਼ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੇਡਾਂ ਅਤੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਘਾਹ ਚਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਘਾਹ ਚਰਦੀਆਂ, ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਖਿੱਲਰ ਗਈਆਂ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਪਹਾੜਾਂ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਉਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖਰ ਉੱਤੇ ਖਲੋ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ, ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਹਾੜੀ ਨਦੀ ਆਈ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦਿਆਂ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਲਈ। ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਤਰ ਰਹੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ, ਬਤਕਾਂ ਅਤੇ ਡੱਢੂਆਂ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਬਾਂਦਰ ਵੇਖੇ। ਉਹ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਖੇਡਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀ ਚਹਿਚਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਹਾੜ ਦਾ ਰਾਹ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਜੰਗਲ ਹੋਰ ਸੰਘਣਾ ਹੋਈ ਗਿਆ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਰਿਆ ਹੀ ਗਿਆ।

ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ

ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ। ਠੰਢ ਵੀ ਵਧ ਗਈ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਰਿੱਛ ਦੀ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਸੁਣੀ। ਉਹਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਇੱਕ ਝਾੜੀ ਓਹਲੇ ਲੁਕ ਗਿਆ। ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਉੱਥੋਂ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਦਾ ਉਹ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ। ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਪਰਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਬਰਫ ਹੀ ਬਰਫ ਸੀ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਠੰਢ ਨਾਲ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਬਰਫ ਵਿੱਚ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਇੱਕ ਯਾਕ ਮਿਲਿਆ। ਯਾਕ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮੇਮਣਿਆ! ਤੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਾ ਹਾਰੀਂ, ਬੱਸ ਤੁਰਦਾ ਰਹੀਂ।” ਬਰਫੀਲੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਹੋਰ ਵੀ ਔਖਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਪਹਾੜ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਉਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਗਿਆ। ਮੰਜ਼ਲ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਬੋਲਿਆ, “ਬੱਲੇ!

ਬੱਲੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਟੀਸੀ ਉੱਤੇ।” ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਅੰਬਰ ਨੂੰ ਵੀ ਛੂਹ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਜਨੌਰ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਨੱਚਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਦੀ ਖੂਬ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਹੋਈ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਕੇ ਖੁੜਿਆ ਸੀ। ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਨਾਇਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸੁਗਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਭਰੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਨਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਸਹੀ ($\sqrt{\quad}$) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:-

- ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਦਾ ਸੀ?
(ੳ) ਸਾਥੀ ਮੇਮਣਿਆਂ ਨਾਲ (ਅ) ਤਿਤਲੀਆਂ ਅਤੇ ਛੁੱਲਾਂ ਨਾਲ
(ੲ) ਬਾਂਦਰਾਂ ਨਾਲ
- ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?
(ੳ) ਘਾਹ ਚੁਗਣਾ (ਅ) ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ
(ੲ) ਪਹਾੜ ਦੀ ਟੀਸੀ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ
- ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਕਿਸ ਦੀ ਘੁਰ-ਘੁਰ ਸੁਣੀ?
(ੳ) ਰਿੱਛ (ਅ) ਯਾਕ (ੲ) ਬਾਂਦਰ
- ਉੱਪਰਲੇ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀ ਸੀ?
(ੳ) ਬਰਫ਼ ਹੀ ਬਰਫ਼ (ਅ) ਸੰਘਣੇ ਰੁੱਖ (ੲ) ਚਟਾਨਾਂ
- ਮੰਜਲ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਕੀ ਬੋਲਿਆ?
(ੳ) ਓ-ਹੋ (ਅ) ਹਾਏ-ਹਾਏ (ੲ) ਬੱਲੇ! ਬੱਲੇ.....!

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ

- ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਦੱਸੀ?
- ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਕਿੱਥਰ ਤੁਰ ਪਿਆ?
- ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਜੀਵ ਤਰ ਰਹੇ ਸਨ?
- ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਕਿਉਂ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ?
- ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

- ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਕਿਹੋ- ਜਿਹਾ ਸੀ?
- ਬੱਕਰੀ- ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਮਣੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਨਦੀ ਕਿਵੇਂ ਪਾਰ ਕੀਤੀ?
- ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੂੰ ਯਾਕ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕਿਵੇਂ ਜਿੱਤਿਆ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਮਨਮੌਜੀ, ਇੱਛਾ, ਸੰਘਣਾ, ਮੰਜਲ, ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦਾ

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:-

1. ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਦੀ ਮਾਂਅਰਾਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।
2. ਇੱਕ ਦਿਨ ਭੇਡਾਂ ਅਤੇਘਾਹ ਚਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।
3. ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਚਿੱਟੇ ਮੇਮਣੇ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇਦੇਖੇ।
4. ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਦਾ ਉਹ.....ਚੜ੍ਹਦਾ ਗਿਆ।
5. ਚਿੱਟਾ ਮੇਮਣਾਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਮੁੜਿਆ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:-

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਜੰਗਲ
ਘਾਹ
ਰੁੱਖ
ਨਾਇਕ
ਚਿੱਟਾ

7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ:-

ਆਰਾਮ, ਠੰਡ, ਮੰਜਲ, ਪਰਸੰਸਾ, ਦਰਿੜ੍ਹਤਾ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਇਰਾਦੇ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿਥ ਕੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨ।

ਸਮਾਜ-ਸੇਵਕ

ਪਾਠ

3

ਕਈ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨੀਲੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੋਲਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਤੇ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜੋੜ-ਮੇਲਾ ਜਾਂ ਕੁੰਭ ਦਾ ਮੇਲਾ। ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਥਾਂ ਤਿਆਰ ਮਿਲ਼ਨਗੇ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕੁਝ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਖਲੋਤੀਆਂ ਮਿਲ਼ਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਬੀਬੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਇਸ਼ਨਾਨ - ਘਰ ਏਧਰ ਹੈ ? ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਕਹੇਗੀ।”

“ਬਾਬਾ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਈ ਪਰਚੀ ਉੱਥੋਂ ਕਟਵਾਓ,” ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁੰਡਾ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ।

“ਕਾਕਾ, ਕੀ ਗੱਲ ? ਕਿਉਂ ਰੋ ਰਿਹਾ ਏਂ ?” ਕਿਸੇ ਰੋਂਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਕੋਈ ਮੁੰਡਾ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛੇਗਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨੂੰ ਉਸ ਤੰਬੂ ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ ਜਿੱਥੋਂ ਗੁਆਚੇ ਬੱਚਿਆਂ ਬਾਰੇ ਲਾਊਡਸਪੀਕਰ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਸੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲੱਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਜਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕ ਉਸ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਾਲੇ ਤੰਬੂ ਤੱਕ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਮਿਲ਼ਨਗੇ। ਕਿਸੇ ਭੁੱਲੇ -ਭਟਕੇ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਧਰੇ ਨਿੱਕੀ-ਮੋਟੀ ਦੁਰਘਟਨਾ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਮੇਲਿਆਂ ਵਰਗੇ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਏ, ਇਹ ਬੱਚੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਮਿਲ਼ਨਗੇ। ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਨਾ ਇਹ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਨਾ ਜਾਤ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਕਰਦੇ

ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਲਈ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਬੱਚੇ ਦੇਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ਼ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦੀ ਵੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕਾਊਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਗਾਈਡ। ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ-ਸੇਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੱਬ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਕਾਊਟ, ਗਾਈਡ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਚੰਗਾ ਜੀਵਣ ਜਿਊਂਣਾ ਹੀ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਹਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਸਹੁੰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਲ਼ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਰੁਮਾਲ਼ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੰਢ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੰਢ ਉਦੋਂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਲੈਣ। ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਕੰਮ ਇੱਕੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ- ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ। ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਸੇਵਾ-ਫਲ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਸਰ ਬੇਡਿਨ ਪਾਵੇਲ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ 1908 ਈ: ਵਿੱਚ ਸਕਾਊਟ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਪਾਵੇਲ ਇੱਕੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਕਾਊਟ-ਕੈਂਪ ਲਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਦਾ ਨਿਚੋੜ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ 1909 ਈ: ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕਾਊਟ ਬਣੇ।

ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਬਿਤਾਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦਾ ਮਨ-ਪਰਚਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਚੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣਨਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸਕਾਊਟ-ਕੈਂਪ ਅਤੇ ਰੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮਨ-ਪਰਚਾਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਢਲੀ ਡਾਕਟਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁਸੀਬਤ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ—ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਣ ਸਮੇਂ, ਹੜ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਭੂਚਾਲਾਂ ਸਮੇਂ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਕਾਊਟ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਦੁੱਖ, ਤਕਲੀਫ਼ ਵੇਲੇ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਸਿੱਖ ਕੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਬਣਨਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਊਟ ਅਤੇ ਲੀਡਰ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਅੱਗ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤਾਂਜੋ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ

ਸਕਾਊਟ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਚੁਟਕਲਿਆਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਗੀਤ-ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਦੌਰ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਮਨ-ਪਰਚਾਵਾ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਚੰਗੀਆਂ-ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਸਿੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਕਾਊਟ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਊਟ-ਮਾਸਟਰ ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਕਾਊਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ-ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਾਜ-ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਵੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਕਾਊਟ-ਸੰਸਥਾ ਰਾਹੀਂ ਜੁੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਰਾਜ-ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਸਮਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਫੈਲਦੀ ਹੋਈ ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸਕਾਊਟ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਸਮਾਜ-ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਧੀਆ ਮਨੁੱਖ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

- ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?
(ੳ) ਖਾਕੀ (ਅ) ਸਫ਼ੈਦ (ੲ) ਨੀਲੀ
- ਸਕਾਊਟ ਅਤੇ ਗਾਈਡ ਕੀ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?
(ੳ) ਨੌਕਰੀ ਲਈ ਸਿਖਲਾਈ (ਅ) ਚੰਗੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ (ੲ) ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣੇ।
- ਸਕਾਊਟ ਅਤੇ ਗਾਈਡ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਕੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ?
(ੳ) ਸੁਗਾਤਾਂ (ਅ) ਨਕਦੀ (ੲ) ਕੋਈ ਸੇਵਾ-ਫਲ ਨਹੀਂ
- ਸਰ ਬੇਡਿਨ ਪਾਵੇਲ ਨੇ ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ ਕਦੋਂ ਲਿਖੀ ?
(ੳ) 1910 (ਅ) 1908 (ੲ) 1918
- ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
(ੳ) ਡਿੱਲ-ਮਾਸਟਰ (ਅ) ਸਕਾਊਟ-ਮਾਸਟਰ (ੲ) ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ਕਿਸੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਦੇ ਸੱਟ ਲੱਗਣ 'ਤੇ ਸਕਾਊਟ ਅਤੇ ਗਾਈਡ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
- ਸਕਾਊਟ ਅਤੇ ਗਾਈਡ ਦਾ ਕੀ ਧਰਮ ਹੈ ?
- ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਨੇ ਕੀ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਦੋਂ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਕਾਊਟ ਬਣੇ ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

1. ਇੱਕ ਸਕਾਊਟ ਦੇ ਕੀ-ਕੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਹਨ ?
2. ਸਕਾਊਟ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?
3. ਸਕਾਊਟ-ਕੈਂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਸਕਾਊਟਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ?
4. ਸਕਾਊਟ-ਲਹਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਕਿਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ?

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਸਹਾਇਤਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ, ਸੁਭਾਅ, ਭੇਦ-ਭਾਵ, ਮੇਲਾ

5 ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

1. ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਹੈ।
2. ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
3. ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ।
4. ਸਕਾਊਟਾਂ ਅਤੇ ਗਾਈਡਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇੱਕ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਨਗੇ।
5. ਉਹ ਇਸ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :-

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਯਾਤਰੀ
ਸਿੱਖਿਆ
ਫ਼ਰਜ਼
ਮਨ-ਪਰਚਾਵਾ
ਸਮਾਜ-ਸੇਵਾ

7 ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :-

ਗਵਾਚੇ, ਇਛਨਾਨ, ਲੋੜਮੰਦ, ਲੈਹਰ, ਮੁਸਾਫ਼ਰ

ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਨ :

1 ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸਹਾਇਤਾ, ਸੰਸਥਾ, ਦੁਰਘਟਨਾ, ਲਹਿਰ, ਨਿਚੋੜ, ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ, ਜਥੇਬੰਦ।

ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਤੀਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਕੱਠ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਣ, ਉਹ ਇਕੱਠਵਾਚਕ ਨਾਂਵ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ- ਸ਼੍ਰੇਣੀ, ਸੰਗਤ, ਪੰਚਾਇਤ ਆਦਿ।

ਯੋਗਤਾ-ਵਿਸਤਾਰ

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਸਕਾਊਟ ਜਾਂ ਗਾਈਡ-ਸੇਵਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

ਪੰਛੀਆਂ ਜਿਹੇ ਅਣਭੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ,
ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸੋਹਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਜੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਤੋਂ,
ਹੀਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਰੱਬ ਵੀ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਦਾ ਜਾਪੇ,
ਕਰਦੇ ਜਦੋਂ ਕਲੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਇਸ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚੋਂ,
ਲੈਂਦੇ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਟੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਛੁਪਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ,
ਦਿੰਦੇ ਹਰ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡਦੇ, ਖੇਡੇ ਵੰਡਦੇ,
ਸਭ ਨੂੰ ਭਰ-ਭਰ ਝੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।
ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਠਰ ਜਾਂਦੇ,
ਆ ਬਹਿੰਦੇ ਜਦ ਕੋਲ ਨੇ ਬੱਚੇ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

- ੳ. ਅਣਭੋਲ ਬੱਚੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਹਨ ?
- ਅ. ਬੱਚੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਨਮੋਲ ਹਨ ?
- ੲ. ਬੱਚੇ ਕੀ ਵੰਡਦੇ ਹਨ ?
- ਸ. ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਕਦੋਂ ਠਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

- ਹੱਸਦਾ, ਛੁਪਾਉਂਦੇ, ਸੋਹਲ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਹਿਰਦੇ
ੳ. ਬੱਚੇ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ.....ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਅ. ਬੱਚੇ ਦੇਖ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇਠਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ੲ. ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਹਨ।
ਸ. ਬੱਚੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ.....।
ਹ. ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਕਲੋਲ ਦੇਖ ਕੇ ਰੱਬ ਵੀ.....ਹੈ।

3. ਵਾਕ ਬਣਾਓ :-

ਪੰਛੀ, ਫੁੱਲ, ਬਚਪਨ, ਖੇਡੇ, ਬੱਚੇ

4. ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ

- ੳ. ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ ਜੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਤੋਂ,
.....।
ਅ. ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੰਡਦੇ, ਖੇਡੇ ਵੰਡਦੇ,
.....।

5. ਇਕੋ-ਜਿਹੇ ਤੁਕਾਂਤ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

ਉਦਾਹਰਨ : ਅਣਭੋਲ, ਸੋਹਲ, ਅਨਮੋਲ
ਗੱਲ.....
ਸੱਚ.....
ਰੱਬ.....

6. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ

ੳ. 'ਖੁਸ਼ੀ' ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

(ਕ) ਹੱਸਣਾ (ਖ) ਗਮੀ (ਘ) ਖੇਡਾ

ਅ. ਹੱਸਣਾ ਦਾ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ :

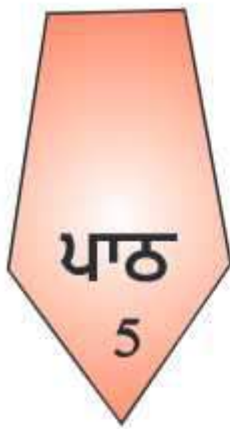
(ਕ) ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ (ਖ) ਖਿੜਨਾ (ਘ) ਗਾਉਣਾ

ੲ. ਪੜਨਾਂਵ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

(ਕ) ਬੱਚਾ (ਖ) ਫੁੱਲ (ਗ) ਉਹ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ

- (ਕ) ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ-ਭੈਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਪੰਜ ਰੋਚਕ ਆਦਤਾਂ ਲਿਖੋ।
ਜਾਂ
(ਖ) ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜਿਹੜੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੌਕਰੀ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡ ਸਕਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾ ਕੇ ਆਉਂਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜੋਤੀ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਦੇ ਸਕੂਲੋਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਲੈ ਤੁਰਦਾ।

ਮੋਹਿਤ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋਤੀ ਅੱਜੇ ਦੂਸਰੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ।

“ਪਾਪਾ ਸਾਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ, ਆਪਾਂ ਪਿੰਡ ਚੱਲੀਏ?” ਮੋਹਿਤ ਨੇ ਟਿਊਸ਼ਨ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਸੋਫੇ ’ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਅੱਛਾ! ਕਾਹਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ, ਬਈ! ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਦੀ?” ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਲੰਡਰ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਡਲ ਜਿੱਤ ਕੇ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਮੈਡਮ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ,” ਮੋਹਿਤ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਚੁਟਕੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਚਲੋ ਫੇਰ, ਕਰੋ ਤਿਆਰੀ, ਆਪਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਨਾਲੇ ਥੋਡੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਓ। ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਦੇਖਿਆਂ ਨੂੰ। ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਜਤਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਜੋਤੀ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਖੀਵੀ ਹੋ ਕੇ ਦੌੜਦੀ ਹੋਈ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਮੰਮੀ....! ਮੰਮੀ....! ਆਪਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾਵਾਂਗੇ।”

“ਹਾਂ...ਹਾਂ...ਚੱਲਾਂਗੇ, ਬੇਟਾ!” ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਤਾਰ ’ਤੇ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲਏ। ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ ਫੜ ਕੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬੱਸ ਅੱਜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋਤੀ ਬੋਲ ਪਈ, “ਚਲੋ-ਚਲੋ, ਆ ਗਿਆ, ਪਿੰਡ। ਅਹੁ ਦੇਖੋ, ਦਾਦਾ ਜੀ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ।” ਜੋਤੀ ਨੇ ਬੱਸ ਦੀ ਤਾਕੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੱਸ-ਸਟੈਂਡ ’ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਏ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਬੱਸ ਤੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਦੌੜ ਕੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਦੀ ਗੋਦੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਸਵੀਰ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ ਪੁੱਛੀ। ਜੋਤੀ ਅਤੇ ਮੋਹਿਤ ਨੂੰ

ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਹ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਜੋਤੀ ਨੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਛੱਪੜ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦਾਦਾ ਜੀ! ਅਹੁ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੀ ਹੈ?” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੋਹਿਤ ਨੇ ਜੋਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤੈਨੂੰ ਏਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਤਾ! ਉਹ ਸਾਹਮਣੇ ‘ਪੌਡ’ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਮੱਛੀਆਂ ਪਾਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,” ਮੋਹਿਤ ਨੇ ਸਹਿਜ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਆਹੋ ਭਾਈ, ਹੋਵੇਗਾ ਥੋਡੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ‘ਪੌਡ’, ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਇਹ ਟੋਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਰਸਾਤ ਦਾ ਪਾਣੀ ਜਮ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਪੀਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾਉਣ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਟੋਭੇ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੱਥ ਵਿੱਚ ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦਾ ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ, “ਹਾਂ ਬਈ, ਬਿਸ਼ਨ ਸਿਆਂ! ਆ ਗਏ ਬਈ, ਸ਼ਹਿਰੀਏ?” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੇ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਾਸ਼ ਖੇਡਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਤਾਇਆ ਜੀ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ।”

“ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿ ਪੁੱਤਰਾ! ਹੋਰ, ਤਗੜਾ ਐ?” ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਤਿਹ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਬਈ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਘਰ-ਘਰ ਜੰਮਣ। ਦਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਪਰ ਮਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ-ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਮੀਤ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ।

ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਉਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਦੌੜ ਕੇ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਕੋਲ ਸਿੱਧੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ।

“ਦਾਦੀ ਮਾਂ!! ਦਾਦੀ ਮਾਂ!”

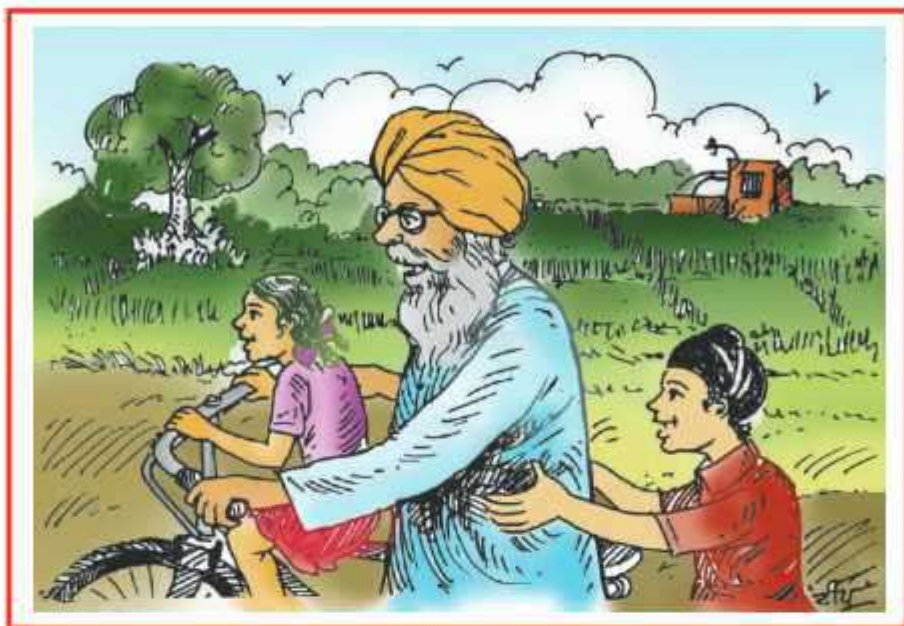
“ਆ ਗਏ, ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਪੁੱਤ?” ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਸਵੀਰ ਵੀ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਾਤਾ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਬੇਬੇ ਜੀ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹਾਂ।” ਗੁਰਮੀਤ ਅਤੇ ਜਸਵੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਜਿਉਂਦੇ-ਵੱਸਦੇ ਰਹੋ! ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੋ!” ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਬੇਬੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਚਲੀ ਗਈ।

ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬੋਲਿਆ, “ਬਾਪੂ ਜੀ! ਇਸ ਵਾਰ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਗੇੜਾ ਲਵਾ ਦਿਓ। ਬੜਾ ਚਾਅ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ, ਪਿੰਡ ਵੇਖਣ ਦਾ।”

“ਚੰਗਾ, ਪੁੱਤਰਾ! ਹੁਣੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਸ਼ਹਿਰੀਏ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ,” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ‘ਤੇ ਕੱਪੜਾ ਮਾਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਚੱਲ ਬਈ, ਜੋਤੀ! ਬੈਠ ਭਾਈ! ਸਾਈਕਲ ‘ਤੇ, ਚੱਲੀਏ ਆਪਾਂ ਖੇਤਾਂ ਨੂੰ,” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ‘ਤੇ ਬਿਠਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਦਾਦਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ।” ਮੋਹਿਤ ਵੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

“ਹਾਂਹਾਂਚੱਲ ਬਈ, ਤੂੰ ਵੀ।” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਿਆ।

ਜੋਤੀ ਤੇ ਮੋਹਿਤ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ। ਕਦੇ ਪੀਲੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਬਾਰੇ, ਕਦੇ ਤਿਤਲੀਆਂ ਬਾਰੇ। ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਬੜੇ ਠਰੁੱਠੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ।

ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਲੈ ਤੁਰਿਆ। ਉਹ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ, ਕਦੇ ਧਰਮਸਾਲਾ, ਕਦੇ ਖੂਹ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਚਾਚੀਆਂ-ਤਾਈਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ।

ਘੁੰਮ-ਘੁਮਾ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਮੱਕੀ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ। ਰਾਤੀਂ ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਦਾਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਬਾਤਾਂ ਸੁਣਦੇ-ਸੁਣਦੇ ਸੌ ਗਏ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨੌ ਵਜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਹਾਲੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ।

ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਜ ਕੇ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਜੁੱਗ-ਜੁੱਗ ਜੀਓ, ਪੁੱਤਰੋ! ਜਵਾਨੀਆਂ ਮਾਣੋ! ਤਰੱਕੀਆਂ ਕਰੋ! ਮਾਰ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਗੋੜਾ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਟੈਮ ਲੱਗੇ, ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਨਾਲ। ਨਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮੋਹ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਨਾਲ।” ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੱਸ-ਅੱਡੇ ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਆਇਆ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਬੱਸ ਵਿੱਚ ਬੈਠਦਿਆਂ ਦਾਦਾ ਜੀ ਨੂੰ ‘ਬਾਏ-ਬਾਏ’ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਝ ਜਾਪ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਪਿੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

1. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮੋਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ ?
(ੳ) ਪੈਸੇ ਦਾ ਮੋਹ (ਅ) ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਮੋਹ (ੲ) ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ
2. ਜੋਤੀ ਕਿਉਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ?
(ੳ) ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਅ) ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਲੈਣ ਕਰਕੇ (ੲ) ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਣ ਕਰਕੇ
3. “ਬਈ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਪੁੱਤਰ ਤਾਂ ਘਰ-ਘਰ ਜੰਮਣ।” ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ ਕਹੇ ?
(ੳ) ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ (ਅ) ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ੲ) ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ
4. ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨੇ ਖਾਣ ਲਈ ਕੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?
(ੳ) ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦਾ ਸਾਗ (ਅ) ਖੀਰ (ੲ) ਸੇਵੀਆਂ
5. ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?
(ੳ) ਟੀ.ਵੀ. ਦੇਖਿਆ (ਅ) ਬਾਤਾਂ ਸੁਣੀਆਂ (ੲ) ਕੰਪਿਊਟਰ-ਖੇਡਾਂ ਖੇਡੀਆਂ

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

- ੳ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕਿਉਂ ਛੱਡਣਾ ਪਿਆ ਸੀ?
- ਅ. ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਿਉਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ?
- ੲ. ਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫਤਿਹ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- ਸ. ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਕਿਉਂ ਉਠਾਇਆ?
- ਹ. ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਛੱਡਣ ਗਿਆ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

- ੳ. ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਟੋਭੇ ਬਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?
- ਅ. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ?
- ੲ. ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਿਖਾਇਆ?
- ਸ. ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- ਹ. ਵਾਪਸ ਸ਼ਹਿਰ ਪਰਤਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:-

ਐਲਾਨ, ਤਾਕੀ, ਸੁੱਖ-ਸਾਂਦ, ਮੋਹ, ਸਾਂਝ

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

- ੳ. ਮੋਹਿਤ.....ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋਤੀਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ।
 ਅ. ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਲੀ ਬੱਸ ਫੜ ਕੇ ਉਹ.....ਪਹੁੰਚ ਗਏ।
 ਏ. ਸਾਈਕਲ ਤੋਂ ਉੱਤਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮੋਹਿਤ ਤੇ ਜੋਤੀ ਦੌੜ ਕੇਕੋਲ਼ ਸਿੱਧੇ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।
 ਸ. ਮਾਰ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਗੇੜਾ, ਜਦੋਂ ਟੈਮ ਲੱਗੇ,ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਿੰਡ ਨਾਲ਼।
 ਹ. ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ.....ਤੱਕ ਛੱਡਣ ਆਇਆ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:-

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਪਿੰਡ
ਛੱਟੀ
ਮੱਛੀ
ਰਾਤ
ਚਾਹ

7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:-

ਸ਼ੋਹਰ, ਟੋਬਾ, ਫ਼ਤੇਹ, ਤਰੀਫ਼, ਜੁਆਬ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

ਬੱਚਿਓ! ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ਼ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਕਾਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ

ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹੈ। ਦੂਰ ਬੈਠ ਕੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਸਕਣੀ, ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੜੀ ਪੁਰਾਣੀ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਬੱਚੇ ਤੀਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਾਲੀ ਡੱਬੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਚਕ ਦੇ ਲੰਮੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਦੋ ਸਿਰਿਆਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਾਤਾ ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਖੋਪਰੀਨੁਮਾ ਡੱਬਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਸਿਰ ਰੱਖਿਆ। ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਾਹਮ ਦਾ ਭਰਾ 'ਮੈਲਵਿਲ' ਉਸ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿਰ ਦੇ ਜਬਾੜੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਕੇ, ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਨਾਲੀ ਵਿੱਚ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਖੋਪਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਬਦ ਨਿਕਲਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਹੱਸਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਖਾਏ ਹੋਏ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਤਜਰਬੇ ਕੀਤੇ। ਉਹ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਬਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਮਨੁੱਖੀ ਬੋਲਾਂ ਵਾਂਗ ਲੱਗਦੀ ਸੀ।

ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਵਿੱਚ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੁਚੀ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਫੁਰਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸੌਖ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਯੰਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਈ 'ਤਾਰ-ਸੁਨੇਹੇ' ਇਕੱਠੇ ਭੇਜੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਹਾਰਮੋਨਿਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਫ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ।

ਗ੍ਰਾਹਮ ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਮੌਰਿਸ ਨੇ 'ਤਾਰ-ਪ੍ਰਨਾਲੀ' ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਨੇਕ ਕਾਢਕਾਰ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਯੰਤਰ ਦੀ ਕਾਢ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗ੍ਰਾਹਮ ਨੂੰ ਇਹੋ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੰਤਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਬਣਾ ਲਵੇ।

ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਮਕੈਨਿਕ ਦੋਸਤ 'ਥਾਮਸ ਏ ਵਾਟਸਨ' ਨਾਲ ਗੱਲ ਕੇ ਪਹਿਲਾ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ-ਯੰਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਪਹਿਲਾ ਯੰਤਰ ਬਣਾਇਆ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਬਿਜਲੀ ਭੇਜ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਟ੍ਰਾਂਸਮੀਟਰ ਲਈ ਇੱਕੋ 'ਡਾਇਆਫਾਮ' ਸੀ। ਤਿੰਨ ਮਾਰਚ, 1876 ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚੋਂ 'ਵਾਟਸਨ' ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਯੰਤਰ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਿਆ, "ਵਾਟਸਨ ! ਛੇਤੀ ਆਓ, ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਡੀ ਲੋੜ ਹੈ।"

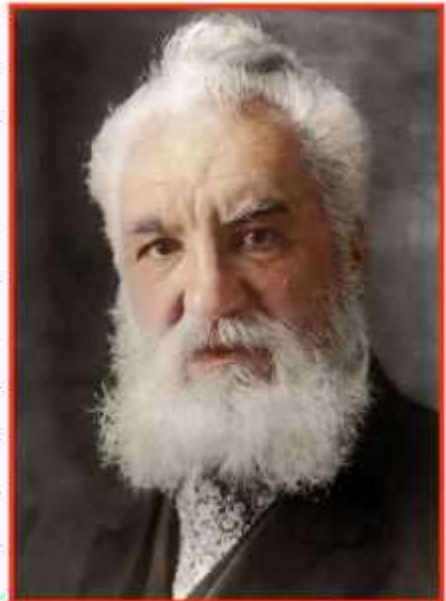
ਇਹ ਘਟਨਾ ਅੱਜ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਦੰਦ-ਕਥਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਯੰਤਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਨੇ 'ਫਿਲਾਡੇਲਫੀਆ ਸ਼ਤਾਬਦੀ' ਦੇ ਇੱਕ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿੱਚ 1876 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ 1876 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ 'ਬੈੱਲ ਟੈਲੀਫ਼ੋਨ-ਪ੍ਰਨਾਲੀ' ਦੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਨੇ

ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਇਸ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਤੇ 'ਬੈੱਲ' (ਘੰਟੀ) ਇਸ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਣ ਗਿਆ।

ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਦੀ ਹੁਣ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਿਗਿਆਨਕਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਬੈੱਲ ਨੇ ਇਸ ਯੰਤਰ ਨੂੰ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕਾਢਾਂ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਚੰਚਲ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਵੱਲ ਝੁਕਿਆ। ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਦੀ ਇਸ ਕਾਢ ਬਦਲੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਫ੍ਰਾਂਸੀਸੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਹ ਫ਼ਰਾਂਕ ਦਾ 'ਵੋਲਟਾ' ਇਨਾਮ ਮਿਲਿਆ।

ਅੱਜ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਉੱਪਰ ਤੇ ਪਾਣੀ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਤੇ ਕੇਬਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕਾਇਮ ਕਰ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਕਰਾਮਾਤ ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਵਰਗੇ ਖੋਜੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਚੁੰਬਕ ਰਾਹੀਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਾਮਤੀ ਕਾਢ ਨੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸਥਾਨ ਦੀ ਵਿੱਥ ਘਟਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ 1898 ਤੋਂ 1903 ਤੱਕ ਨੈਸ਼ਨਲ ਜਿਊਗਰਾਫੀ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਈ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸਭਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਘਰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ, ਖੋਜੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਅਕਸਰ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਜਾਂਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਜਲਸੇ ਵਿੱਚ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਮੈਂ ਇਹ

ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਭ ਮੱਛੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬੋਲਣਾ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੰਨ ਕਿਉਂ ਹਨ? ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ, ਅਵਾਜ਼ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਲੁਕਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸਾਂ ਖੋਜਣਾ ਹੈ, ਸਾਇੰਸ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਖੋਜ ਲਵੇ।" ਕੋਈ ਵੀ ਆਦਮੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਬਾਝੋਂ ਕੋਈ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅੱਜ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਲੱਭਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਹਨਾਂ ਮੌਲਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਉੱਦਮੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਹੀ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:-

- (ੳ) ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਦੀ ਕਾਢ ਕਿਸ ਨੇ ਕੱਢੀ?
- (ਅ) ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਨਾਂ ਕੀ ਸੀ?
- (ੲ) ਤਾਰ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ?
- (ਸ) ਬੈੱਲ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਦੋਂ ਹੋਈ?

2. ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:-

ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ, ਖੋਪਰੀਨੁਮਾ, ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ, ਸੰਸਾਰ

(ੳ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖੇਡਾਂ-ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ.....ਡੱਬਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਿਆ।

(ਅ)ਵਿੱਚ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੁਚੀ ਸੀ।

(ੲ) 3 ਮਾਰਚ, 1876 ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀਕੀਤੀ ਗਈ।

(ਸ) ਅੱਜ ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਾਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(ਹ) ਉਸ ਦਾ ਘਰ ਸੰਸਾਰ ਦੇਦਾ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਘਰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਮੌਲਿਕ, ਉੱਦਮੀ, ਸੁਭਾਵਿਕ, ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ, ਦੰਦ-ਕਥਾ, ਸੰਪਰਕ, ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਭਰਾ
ਵਿਗਿਆਨਕ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਵਿਦਿਆਰਥੀ
ਪ੍ਰਯੋਗ

5. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ (ਵਿਆਕਰਨ) :

ੳ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਪੜਨਾਂਵ ਹੈ।

(ਕ) ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ (ਖ) ਉਹ (ਗ) ਵਾਟਸਨ (ਘ) ਮੈਲਵਿਲ

ਅ. ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

(ਕ) ਤਿਲੀਆਂ (ਖ) ਤਿਲਿਆਂ (ਗ) ਤੀਲੀਆਂ (ਘ) ਤੀਲਿਆਂ

ੲ. ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :

(ਕ) ਤੁਹਾਡਾ (ਖ) ਦੰਦ-ਕਥਾ (ਗ) ਖੇਡਿਆ (ਘ) ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ

ਸ. ਨਾਂਵ- ਸ਼ਬਦ ਕਿਹੜਾ ਹੈ?

(ਕ) ਲੁਕਿਆ (ਖ) ਉਹ (ਗ) ਸਥਾਪਨਾ (ਘ) ਗ੍ਰਾਹਮ ਬੈੱਲ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ:

(ੳ) ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਵਾਂਗ ਹੋਰ ਕਿਹੜੇ ਯੰਤਰ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?

(ਅ) ਟੈਲੀਫ਼ੂਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕੀ ਸਨ?

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਗੌਰਵਮਈ ਤੇ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਮਾਨਵਤਾ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਆਪ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਾਣੀਕਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰਕ ਵਜੋਂ ਸਤਿਕਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕਈ ਮੱਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਨਾਰਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਗੋਵਰਧਨਪੁਰ ਵਿਖੇ 1450 ਈ. ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਕਲਸਾ ਦੇਵੀ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਸੰਤੋਖ ਦਾਸ (ਰਘੂ) ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭੇਦਾਂ ਅਤੇ ਪਖੰਡਾਂ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਹਿਮਾਂ-ਭਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ ਬੋਲਣ, ਨੇਕੀ ਕਰਨ, ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ, ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਹੱਥੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਾਇਆ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਅਤੇ ਈਰਖਾ ਵਰਗੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਆਤਮਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਲੀਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਈ ਬੰਦੇ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਦਾਨੀ ਹੋਣ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਬਰਾਬਰ ਹਨ। ਕੋਈ ਉੱਚੀ-ਨੀਵੀਂ ਜਾਤ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਭੇਖੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੋ ਜਪੈ ਨਾਮੁ
ਤਿਸੁ ਜਾਤਿ ਨ ਜਨਮੁ ਨਾ ਜੋਨਿ ਕਾਮੁ॥

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਫਲ ਪਰਿਵਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਘਰੇਲੂ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਭਜਨ - ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਆਪ ਜੀ ਜੁੱਤੀਆਂ ਗੰਢਣ, ਚਮੜਾ ਰੰਗਣ ਤੇ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਜੀਵਨ-ਮਨੋਰਥ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿੱਚ ਲੀਨ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪ੍ਰੇਮ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਸਭ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਨੂੰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਲਈ ਆਪ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਵਿਰੋਧ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਅੱਗੇ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦੀ। ਆਪ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਫੈਲੇ ਕਰਮ - ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ- ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਰਤੀ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ।

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਉੱਚਤਾ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਦੇ 40 ਪਦੇ ਦਰਜ ਕਰ ਕੇ 'ਮਾਨਸ ਕੀ ਜਾਤਿ ਸਭੈ ਏਕੈ ਪਹਚਾਨਬੋ' ਦੇ ਕਥਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਾਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਣੀ ਝਾਂਸੀ, ਮੀਰਾਂ ਬਾਈ, ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਉੱਚ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਦੀਖਿਆ ਲਈ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਕਾਰਨ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰਕ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸੰਤ ਅਤੇ ਯੁੱਗ-ਪੁਰਸ਼ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ 1520 ਈ. ਵਿੱਚ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਵਸ ਹਰ ਸਾਲ ਬੜੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਝਾਕੀਆਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :-

- (ੳ) 'ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ' ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ?
- (ਅ) ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਾਜ ਕਿਸ ਹਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਭੁੱਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ?
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ?
- (ਸ) ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਪਦੇ ਦਰਜ ਹਨ?

2. ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:-

ਕਰਮਾ ਦੇਵੀ, ਮਹਾਨ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰਾ, ਬਾਣੀ, ਬਰਾਬਰ

- (ੳ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦੇਸੰਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ।
- (ਅ) ਸਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- (ੲ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਂਸੀ।
- (ਸ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭਹਨ।
- (ਹ) ਆਪ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰਕਹਿ ਕੇ ਭੇਖੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

- (ੳ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੀਖਿਆ ਲਈ ?
- (ਅ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ?

4. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (ੳ) ਕਈ ਬੰਦੇ ਉੱਚੀ ਕੁਲ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
(ਕ) ਸਤਿਕਾਰ (ਖ) ਹੰਕਾਰ (ਗ) ਅਧਿਕਾਰ
- (ਅ) ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ :
(ਕ) ਭਜਨ- ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ (ਖ) ਘਰੇਲੂ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ (ਗ) ਬੰਧਨਾਂ ਵਿੱਚ
- (ੲ) ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਹਨ:
(ਕ) ਅਮੀਰ-ਗਰੀਬ (ਖ) ਵੱਡੇ-ਛੋਟੇ (ਗ) ਬਰਾਬਰ

5. ਵਾਕ ਬਣਾਓ:-

ਮਾਨਵਤਾ, ਭੇਖੀ, ਬਾਣੀ, ਨਿਰਲੇਪ, ਪਰਮਾਤਮਾ, ਸਮਾਜ-ਸੁਧਾਰਕ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ:

ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ 'ਤੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮ ਬਾਰੇ 10 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

ਚਿੜੀ ਦਾ ਬੋਟ

ਪਾਠ

8

ਇਹ ਉਦੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੂਸਰੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਸਾਡੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੁ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਫ਼੍ਰੇਮ ਕਰ ਕੇ ਟੰਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਫੋਟੋਆਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਅਕਸਰ ਚਿੜੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਣੀਆ ਤੇ ਮੈਂ ਮਿਲ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਾ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚੀਂ-ਚੀਂ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਬੋਟ ਡਿਗ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਚਿੜੀਆਂ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬੋਟ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ। ਸੋ, ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦਾ ਮੇਜ਼ ਵਰਤਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ।

ਮੇਜ਼ ਬਹੁਤ ਭਾਰਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ਼ ਮੇਜ਼ ਚੁੱਕਿਆ ਅਤੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ। ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹੱਥ ਆਲ੍ਹਣੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚਦਾ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਤਰਕੀਬ ਬਣਾਈ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਾਡੇ ਸਭਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਉਹ ਘੋੜੀ ਬਣਿਆ, ਮਣੀਆ ਉਸ ਦੇ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਤੇ ਬੋਟ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਮੈਂ ਮਣੀਏ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਟ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਜਿਉਂ ਹੀ ਮੈਂ ਬੋਟ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ, ਚਿੜੀਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ੋਰ ਮਚਾਇਆ। ਉਹ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਉੱਡੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਬੋਟ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰ ਆਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਆਈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰੋਟੀ ਵੱਲ ਭੱਜੇ। ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਅਸੀਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਓਨਾ ਚਿਰ ਚਿੜੀਆਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀਆਂ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਇੱਥੇ ਵੇਖਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ। ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੇਜ਼ ਵਾਪਸ ਆਪਣੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਸਿਆਹੀ ਦੀ ਦਵਾਤ ਡਿਗ ਕੇ ਟੁੱਟ ਗਈ। ਬੱਸ, ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਸਾਹ ਸੁੱਕ ਗਏ। ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਲੱਗੇ ਅਸੀਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ ਦੇਣ।

ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨੀਟਰ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਦਵਾਤ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸਾਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ਼ ਆਏ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆਂ ਹੀ ਦੋ-ਦੋ ਥੱਪੜ ਟਿਕਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦਵਾਤ ਕਿਵੇਂ ਟੁੱਟੀ?

ਹਿੰਮਤ ਕਰ ਕੇ ਡੁਸਕਦੇ-ਡੁਸਕਦੇ ਮੈਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚਿੜੀ ਦੇ ਬੋਟ ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਮੇਜ਼ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ।

ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਦੋ ਥੱਪੜ ਮਨੀਟਰ ਨੂੰ ਜੜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਰਗਾ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨੀਟਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ, ਪਿਆਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਤੇ 'ਸੌਰੀ' ਵੀ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਉਦੋਂ ਸਾਨੂੰ 'ਸੌਰੀ' ਲਫਜ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (ੳ) ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਖਾਣਾ ਕੌਣ ਖਾ ਰਹੇ ਸਨ?
- (ਅ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਟੁੱਟ ਗਈ ਸੀ?
- (ੲ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਬੋਟ ਨੂੰ ਕੀ ਕੀਤਾ?
- (ਸ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਆਇਆ?

2. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ :

- (ੳ) ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਟੰਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?
(ਕ) ਡੱਬੇ (ਖ) ਫੋਟੋਆਂ (ਗ) ਕਲੰਡਰ
- (ਅ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਗੱਲ ਕਿਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ?
(ਕ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਖ) ਮਣੀਆ (ਗ) ਮਨੀਟਰ
- (ੲ) ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰੱਖਿਆ?
(ਕ) ਰੋਟੀ (ਖ) ਬੋਟ (ਗ) ਪਾਣੀ

3. ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :

- ਸੌਰੀ, ਬੋਟ, ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਚੰਗਾ ਕੰਮ, ਚਿੜੀਆਂ
- (ੳ) ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਅਸੀਂ.....ਕੀਤਾ ਹੈ।
 - (ਅ)ਦੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਰ ਨੇ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚ ਲਿਆ।
 - (ੲ) ਅਸੀਂ.....ਨੂੰ ਆਲ੍ਹਣੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਦੀ ਤਰਕੀਬ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ।
 - (ਸ) ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ.....ਦਿੱਤੀ।
 - (ਹ) ਉਦੋਂ ਸਾਨੂੰ.....ਲਫਜ਼ ਦਾ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ।

4. ਵਾਕ ਬਣਾਓ:

ਹਿੰਮਤ, ਖੁਸ਼ੀ, ਬੋਟ, ਆਲ੍ਹਣੇ, ਚਿੜੀਆਂ, ਦਵਾਤ

5. ਵਿਆਕਰਨ:

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਬਦਲੋ:

ਚਿੜੀ, ਬੱਚਾ, ਘੋੜੀ, ਮੁਰਗਾ

6. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਉੱਪਰ, ਭਾਰੀ, ਤਕੜਾ, ਬੈਠਾ, ਉੱਤਰਨਾ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ:

(ੳ) ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੇ 10 ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

(ਅ) ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਯਾਦ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਓ।

ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਐਤਕੀਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਬਿਤਾਈਆਂ ਜਾਣ। ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਕਈ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਪਰ ਅਖੀਰ 'ਚ ਗੱਲ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਥਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਚੱਲਣ ਲਈ ਦਿਨ ਮਿਥ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਤੋਂ ਯਾਤਰੀ-ਬੱਸ ਫੜ ਕੇ ਅਸੀਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-ਜੰਮੂ ਮਾਰਗ ਰਾਹੀਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਲਖਨਪੁਰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੋਂ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਚੈਂਕਿੰਗ ਅਤੇ ਟੈਕਸ ਅਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਰੁਕਣਾ ਪਿਆ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਯਾਤਰੀ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਕਵਾਨ, ਲੱਡੂਆਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਦੇ ਵਜੇ ਦੇ ਕਰੀਬ ਬੱਸ ਚੱਲੀ ਅਤੇ ਨੀਂਦ ਦੀ ਯੂਕੀ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕਦੋਂ ਰਾਤ ਬੀਤ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ-ਹਨੇਰੇ “ਚਨੈਨੀ” ਨਾਮਕ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਮਨਮੋਹਕ ਨਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਤਨੀਟਾਪ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਰਮਣੀਕ ਵਾਦੀਆਂ 'ਚ ਘਿਰੇ ਦਿਓਦਾਰ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੱਖਰਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਰੁਮਕਦੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਨਾਲ ਪਿਛਲੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀ ਅਤਿ ਦੀ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਰਾਹਤ ਮਿਲੀ। ਰਾਮਬਾਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਢਾਈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਮੀ ਜਵਾਹਰ ਸੁਰੰਗ ਲੰਘਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਜੀਕੁੰਡ ਤੋਂ ਅਨੰਤਨਾਗ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਸ਼ਾਮ ਪੰਜ ਕੁ ਵਜੇ ਪਹਿਲਗਾਮ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਦੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਚੁਫੇਰਿਓਂ ਸੁਰੱਖਿਆ-ਛਤਰੀ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਬੇਸ-ਕੈਂਪ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ ਟੈਂਟ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲੈ ਲਿਆ। ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ‘ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਸ਼੍ਰਾਈਨ ਬੋਰਡ’ ਵੱਲੋਂ ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਵੀ ਪੁਖਤਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸਨ। ਮੈਡੀਕਲ ਕੈਂਪ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਖਾਨੇ ਅਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ-ਘਰ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਖੀਰ, ਜਲੇਬੀ, ਕੇਸਰ-ਦੁੱਧ, ਮੁਰੱਬਾ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦੀ ਪਕਵਾਨ ਪਰੋਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੰਗਰ-ਪਾਣੀ ਛਕ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਤਾਂ ਅਸਮਾਨ 'ਤੇ ਬੱਦਲਵਾਈ ਸੀ। ਸਵੇਰੇ ਹਾਲੇ

ਰਜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਾਂ ਕਿ ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋ ਰਹੀ ਭਾਰੀ ਵਰਖਾ ਕਾਰਨ ਅੱਜ ਯਾਤਰਾ ਰੁਕੀ ਰਹੇਗੀ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸੁਵੱਖਤਾ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਦੀ 'ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ' ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਨ੍ਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਫਟਾਫਟ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਸਮੇਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਰੀ ਸਮਾਨ ਬੱਸਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਾਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਥੋਂ ਪਿੱਠੂ-ਬੈਗ ਰਾਹੀਂ ਲੁੜੀਂਦਾ ਸਮਾਨ ਹੀ ਨਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ, ਬਰਸਾਤੀ, ਦਵਾਈ, ਬੈਟਰੀ, ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਫਾ ਤੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਦੋ ਰਸਤੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਰਸਤਾ ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੋਂ ਚੰਦਨਵਾੜੀ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਅਤੇ ਪੰਜਤਰਨੀ ਹੋ ਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਬਾਲਟਾਲ ਰਾਹੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਫਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਯਾਤਰੀ ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੋਂ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਬਾਲਟਾਲ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੱਸਾਂ ਬਾਲਟਾਲ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਯਾਤਰੀ ਬਾਲਟਾਲ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਰਸਤਿਓਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਤੋਂ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਨ੍ਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ ਪੰਜ ਵਜੇ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾ ਲੱਗੇ। ਅੱਗੇ ਸੁਰੱਖਿਆ-ਦਸਤਿਆਂ ਨੇ ਰੋਕ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਹਰੀ ਝੰਡੀ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਯਾਤਰੀ ਟੈਂਕਸੀਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਏ। ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ-ਕੰਢੇ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਇੱਥੋਂ ਸੋਲਾਂ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਾਨ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਲ ਤੋਂ 8500 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਯਾਤਰੀਆਂ ਕੋਲ ਡੰਡਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਉਹ ਤਿੱਖੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਲੰਗਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਇੱਥੋਂ ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖਾਈਆਂ। ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਯਾਤਰੀ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਘੋੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਡੂੰਘੀਆਂ ਖਾਈਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿੱਛੂ ਘਾਟੀ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹਾਈ ਤਿੱਖੀ ਹੈ।

ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਅਜਬ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹਨ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਬਰਫ ਦੇ ਪਹਾੜ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੁੰਡ-ਮੁੰਡ ਪਹਾੜੀਆਂ। ਮੌਸਮ ਦੇ ਮਿਜ਼ਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਕਦੇ ਗਰਮੀ, ਕਦੇ ਸ਼ੀਤ ਹਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਬਿੰਦ-ਝੱਟ ਬੱਦਲੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਵਰਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਬਰਸਾਤੀ ਅਤੇ ਗਰਮ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਿਲਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਡੰਡਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪਿੱਛੇ ਵਰਖਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਠੰਢ ਇਕਦਮ ਵਧ ਗਈ। ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਂਹ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਲ ਤੋਂ ਉਚਾਈ 11330 ਫੁੱਟ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਠਹਿਰਨਾ ਸੀ।

ਸਵੇਰੇ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਪੰਜਤਰਨੀ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। ਦੋ ਕੁ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਗਣੇਸ਼ ਟਾਪ ਪਹੁੰਚੇ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੀ ਦੇਖਣਯੋਗ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਬਰਫ ਹੀ ਬਰਫ ਸੀ। ਯਾਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇੱਥੇ ਲੰਗਰ ਅਤੇ ਫਸਟ ਏਡ ਕੈਂਪ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਤਰਨੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇੱਥੇ ਤੰਬੂਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪੰਜਤਰਨੀ ਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਮਾਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਗੁਫਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਤਾਂਡਵ ਨ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਿੱਖੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਵਾਲੇ ਰਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਬਰਫ ਦੀਆਂ ਢਿਗਾਂ ਅਤੇ ਬਰਫ ਦੇ ਬਣੇ ਪੁਲਾਂ ਉੱਤੇ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਫਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਹੁੰਚੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੰਬੂ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਲਿਆ। ਨ੍ਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੜਕੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਏ। ਅੱਠ ਵਜੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਦਸ ਵਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਫਾ

ਵਿੱਚ ਸਾਂ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਸ਼ੰਕਰ ਨੇ ਮਾਤਾ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਅਮਰ-ਕਥਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਪਾਵਨ ਸਥਾਨ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਲ ਤੋਂ 12729 ਫੁੱਟ ਦੀ ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਬਾਲਟਾਲ ਤੋਂ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ।

ਵਾਪਸੀ ਦਾ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਬਾਲਟਾਲ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣ ਦਾ ਸੀ। ਤਿੱਖੀ ਉਤਰਾਈ, ਚੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੈ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਚਟਾਨਾਂ ਖਿਸਕਣ ਵਾਲੇ ਪਹਾੜ ਹਨ। ਗੁਫਾ ਨੇੜਲੇ ਪਹਾੜਾਂ 'ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਯਾਤਰੀਆਂ ਲਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਚੌਥੇ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਅਦੁੱਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਪਸ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਡੱਲ ਝੀਲ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ ਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕਣਾ ਸੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:

- ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਅਸਥਾਨ ਕਿਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ?
(ੳ) ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ (ਅ) ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ (ੲ) ਉੱਤਰਾਂਚਲ
- ਪਹਿਲਗਾਮ ਤੋਂ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਕਿੰਨੀ ਦੂਰ ਹੈ ?
(ੳ) 16 ਕਿਲੋਮੀਟਰ (ਅ) 26 ਕਿਲੋਮੀਟਰ (ੲ) 14 ਕਿਲੋਮੀਟਰ
- ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਯਾਤਰੀ ਕਾਹਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ?
(ੳ) ਘੋੜਾ (ਅ) ਊਠ (ੲ) ਹਾਥੀ
- ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਗੁਫਾ ਦੀ ਸਮੁੰਦਰ-ਤਲ ਤੋਂ ਉਚਾਈ ਕਿੰਨੀ ਹੈ ?
(ੳ) 14539 ਫੁੱਟ (ਅ) 12729 ਫੁੱਟ (ੲ) 11790 ਫੁੱਟ
- ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ?
(ੳ) ਚਟਾਨਾਂ ਖਿਸਕਣ ਵਾਲੇ (ਅ) ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਾਲੇ (ੲ) ਹਰੇ-ਭਰੇ

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

- ਅਮਰਨਾਥ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਕਿਉਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ?
- ਲਖਨਪੁਰ ਸਰਹੱਦ 'ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਯਾਤਰੀ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ?
- ਪਤਨੀਟਾਪ ਦਾ ਮੌਸਮ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ ?
- 'ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਸ਼੍ਰਾਈਨ ਬੋਰਡ' ਵੱਲੋਂ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ?
- ਪਿੱਸੂ ਘਾਟੀ ਤੱਕ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੈ ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

- ਲੇਖਕ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਲਖਨਪੁਰ ਸਰਹੱਦ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ ?
- ਲੰਗਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਪਕਵਾਨ ਪਰੋਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ?
- ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸਵਖਤੇ 'ਅਨਾਊਂਸਮੈਂਟ' ਰਾਹੀਂ ਕੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲੀ ?

4. ਸ੍ਰੀ ਅਮਰਨਾਥ ਗੁਫਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਰਸਤੇ ਹਨ?
5. ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਵਿਚਲੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰੋ।

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਚਰਚਾ, ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ, ਪ੍ਰਬੰਧ, ਕਤਾਰ, ਬਿੰਦ-ਝੱਟ, ਗੜੇ

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ- ਹਨੇਰੇ “ਚਨੈਨੀ” ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ.....ਨਜ਼ਾਰੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।
2. ਰਾਮਬਾਣ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਢਾਈ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਲੰਮੀ.....ਸੁਰੰਗ ਲੰਘਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।
3. ਯਾਤਰਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ.....ਵੱਲੋਂ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ।
4. ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉੱਚੇ.....ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡੂੰਘੀਆਂ.....।
5. ਤਿਲਕਣ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ.....ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਛੁੱਟੀਆਂ
ਸਮਾਂ
ਯਾਤਰਾ
ਫਟਾਫਟ
ਸੁੰਦਰ

7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:

ਪਰਬੰਧ, ਸੰਗਣੇ, ਰਸਤਿਉਂ, ਡੂੰਗੀਆਂ, ਬਨਾਸਪਤੀ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ

ਬੱਚਿਓ! ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਖਾਓ।

ਰੁੱਤ- ਚੱਕਰ

ਪਾਠ

10

ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਆਏ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਜਾਏ,
ਖੇਲੁ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੌਣ ਰਚਾਏ।
ਪੈਂਦੀ ਰਹੇ ਕਹਿਰ ਦੀ ਸਰਦੀ,
ਠੰਢ 'ਚ ਦੁਨੀਆ ਠੁਰ-ਠੁਰ ਕਰਦੀ।
ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਦੀ ਹਰ ਚੋਟੀ,
ਚਿੱਟੀ ਬਰਫ ਨਾਲ ਢਕ ਜਾਏ।

ਬੜਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਕੱਕਰ, ਕੋਰਾ,
ਰੁੱਤ ਬਦਲਦੀ ਭੋਰਾ-ਭੋਰਾ।
ਪਤਝੜ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ,
ਹਰ ਪੱਤਾ ਸੁੱਕੇ, ਝੜ ਜਾਏ।

ਮੁੜ ਕੇ ਰੁੱਤ ਬਸੰਤੀ ਆਉਂਦੀ,
ਬਾਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ ਖਿੜਾਉਂਦੀ।
ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਹਵਾ ਰੁਮਕਦੀ,
ਮਹਿਕ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਏ।

ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਫਿਰ ਗਰਮੀ ਆਵੇ,
ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ ਲੁਹੀ ਜਾਵੇ।
ਹਰ ਇੱਕ ਛੱਪੜ, ਟੋਭੇ ਵਿੱਚੋਂ,
ਕੁੱਲ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ ਜਾਏ।

ਅਹੁ ਦੇਖੋ ਹੁਣ ਬੱਦਲ ਛਾਏ,
ਮੋਰਾਂ ਨੇ ਹਨ ਖੰਭ ਫੈਲਾਏ।
ਛਮ-ਛਮ ਕਰਦੀ ਵਰਖਾ ਆਈ,
ਧਰਤੀ ਸਾਡੀ ਭੌਂਦੀ-ਭੌਂਦੀ,
ਸੂਰਜ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀ,
ਘੁੰਮਦੀ ਜਾਏ, ਘੁੰਮਦੀ ਜਾਏ,
ਨਾਲੇ ਰੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਬਦਲਾਏ।

ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਆਏ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਜਾਏ,
ਧਰਤੀ ਸਾਰਾ ਖੇਲ ਰਚਾਏ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (ੳ). ਠੰਢ 'ਚ ਦੁਨੀਆ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ?
(ਅ). ਪਤਝੜ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ 'ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ?
(ੲ). ਬਸੰਤੀ ਰੁੱਤ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਖਿੜਾਉਂਦੀ ਹੈ?
(ਸ). ਬੱਦਲ ਛਾਏ ਹੋਣ ਤਾਂ ਕਿਹੜਾ ਪੇਂਡੀ ਮਸਤੀ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

2. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

ਮਿੱਠੀ ਮਿੱਠੀ.....
.....ਭਰ ਜਾਏ।
ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਫਿਰ.....ਆਵੇ,
ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ ਲੂਹੀ.....
ਹਰ ਇੱਕ..... ਵਿੱਚੋਂ,
ਕੁੱਲ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ.....

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਲੈਅ ਦੇਖੋ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਲਿਖ ਕੇ ਲੈਅ ਨਾਲ ਲੈਅ ਜੋੜੋ:

ਜਾਏ.....	ਰਚਾਏ.....	ਛਾਏ.....
ਕੋਰਾ.....		ਭੌਂਦੀ.....
ਆਉਂਦੀ.....		ਸਰਦੀ.....

4. ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਚਿੱਟੀ
ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ
ਹਵਾ
ਖੰਭ
ਮਹਿਕ

5. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

1. ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ?
2. ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦਾ ਹੈ?
3. ਰੁੱਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ?
4. ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਠਨਾਈਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ?
5. ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਆਉਣ 'ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ?

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਅਰਥ ਲਿਖੋ:

ਗਰਮੀ, ਪਤਝੜ, ਮਿੱਠੀ, ਧੁੱਪ, ਵਰਖਾ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਈਆਂ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ।

ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ

ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰਿਆ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਨਾਲ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਸਾਵਿਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ’ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਧਰਤੀ ਵੀ ਸਾਵੇ ਰੰਗ ਦਾ ਵੇਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਬੜੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਤੇ ਚਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਠ-ਹਾੜ ਦੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ ਨਾਲ਼ ਲੂਸੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਉਣ ਦੇ ਮੀਂਹ ਦੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਠੰਢਿਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਰਤੀ ਵੀ ਹਰੀ-ਭਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਦੀ ਇਸ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ‘ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ’ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਆਂ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ।

ਤੀਆਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ, ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਤੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਵਿੱਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਫਿਰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਧੀ ਪੇਕੇ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਧਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜੇ, ਗੁੜ, ਗੁਲਗੁਲੇ ਵਗ਼ੈਰਾ ਭੇਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, “ਇੰਦਰ ਨੇ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਸੰਧਾਰਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।”

ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਾਰ-ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਖ਼ਾਸ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਤੀਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਹਿੰਦੀ ਲਾ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿੰਗਾਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਬਾਂਹਵਾਂ ਭਰ-ਭਰ ਕੇ ਚੂੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਛਣ-ਛਣ ਕਰਦੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਦਾ ਸੰਗੀਤ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਅਕਹਿ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਚਮਕਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨ ਕੇ, ਸੋਹਣੇ ਸਿਰ ਗੁੰਦਾ ਕੇ, ਸੱਗੀ ਫੁੱਲ, ਹਾਰ-ਹਮੇਲਾਂ, ਝੁਮਕੇ, ਛਾਪਾਂ-ਛੱਲੇ ਅਤੇ ਛਣ-ਛਣ ਕਰਦੀਆਂ ਪਜੇਬਾਂ ਪਾ ਕੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਪਰੀਆਂ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀਆਂ। ਚਿਹਰਿਆਂ ਦਾ ਰੰਗ ਤੀਆਂ

ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਲਾਲੀ ਵਾਂਗ ਸੰਧੂਰੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਪਹਿਨ-ਪੱਚਰ ਕੇ, ਬਣ-ਫਬ ਕੇ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰੋਣਕਾਂ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾ ਚੁਲ੍ਹੇ-ਚੌਂਕੇ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ, ਨਾ ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਦਾ ਡਰ।

ਗਿੱਧੇ ਦਾ ਖੂਬ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੱਭੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਥਿਰਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬੋਲੀ ਵੀ ਹੈ :-

ਤੀਆਂ ਤੀਜ ਦੀਆਂ,
ਨੱਚਣ ਸਭ ਮੁਟਿਆਰਾਂ।

ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚੱਲਦਾ ਹੈ। ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਜੇ ਬੋਲੀ ਟੁੱਟਣ ਦੇਣ। ਇਹਨਾਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰੰਗ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੱਚਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮੀਂਹ ਦੇ ਛਰਾਟਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਇਹਨਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਫੁਹਾਰਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੀਆਂ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੋਲੀ ਚੁੱਕਦੀਆਂ ਹਨ :-

ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰਸੇਂਦਾ,
ਠੰਢੀਆਂ ਪੈਣ ਫੁਹਾਰਾਂ।
ਨੱਚ ਲੈ ਮੋਰਨੀਏ,
ਪੰਜ ਪਤਾਸੇ ਵਾਰਾਂ।
ਨੱਚ ਲੈ ਮੋਰਨੀਏ।

ਗਿੱਧੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਣ ਦਾ ਵੀ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕੁੜੀਆਂ ਇੱਕ-ਦੂਜੀ ਤੋਂ ਵਧ-ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੀਂਘਾਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ 'ਕੱਲੀ ਪੀਂਘ ਝੂਟਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਦੋ ਜਣੀਆਂ ਰਲ ਕੇ ਪੀਂਘ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦੀ ਛਣਕਾਰ ਅਨੋਖਾ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਹੈ।

ਪੀਂਘ ਝੂਟੇਂਦੀ ਦੇ,
ਝੁਮਕੇ ਲੈਣ ਹੁਲਾਰੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿੱਧੇ ਅਤੇ ਪੀਂਘ ਦੇ ਹੁਲਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਿਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਿਨ ਮੇਲੇ ਵਰਗੀ ਰੋਣਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲਾੜਾ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਵਹੁਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਵਾਜੇ ਵਜਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਠੀਕਰੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਸੋਟ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇਵ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਟੋਲੀ ਜੇਵ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਵ ਤੋਂ ਡੋਲਾ ਖੋਹਦੀ ਹੈ। ਡੋਲਾ ਖੋਹਣਾ ਜਾਂ ਲੁੱਟ ਮਚਾਉਣੀ ਤੀਆਂ ਦੀ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ।

ਇਸ ਰੀਤ ਪਿੱਛੋਂ ਕੁੜੀਆਂ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਸੀਸਾਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਸੁੱਖ ਵੱਸਦੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਥੋਡੀ ਨਗਰੀ; ਜੀ, ਸੁੱਖ ਵੱਸਦੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਰੌਣਕਾਂ ਭਰਿਆ ਤਿਉਹਾਰ ਹਰ ਸਾਲ ਹਾਸੇ-ਖੇਡੇ ਵੰਡਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਿਉਹਾਰ ਵਰਖਾ ਰੁੱਤ ਕਾਰਨ ਮੌਲੀ ਹੋਈ ਸਰਸਬਜ਼ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਛਲਕਦੇ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਧੜਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਾਂਝਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਪੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਬਹੁਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-

- ੳ. ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਹੜੀ ਰੁੱਤ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ?
(ੳ) ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ (ਅ) ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਦਾ (ੲ) ਵਰਖਾ-ਰੁੱਤ ਦਾ
- ਅ. ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਹੜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਮਨਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
(ੳ) ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ (ਅ) ਤੀਜ ਨੂੰ (ੲ) ਦੂਜ ਨੂੰ
- ੲ. ਇਸ ਤਿਉਹਾਰ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਨਾਂ ਹੈ?
(ੳ) ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ (ਅ) ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ
(ੲ) ਸਾਵਿਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ
- ਸ. ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
(ੳ) ਖੇਡਾਂ ਖੇਡਦੀਆਂ ਹਨ (ਅ) ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਹਨ (ੲ) 'ੳ' ਤੇ 'ਅ' ਦੋਵੇਂ ਹੀ
- ਹ. ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?
(ੳ) ਚੁੱਲ੍ਹੇ-ਚੌਂਕੇ ਦਾ ਡਰ (ਅ) ਸੱਸ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਦਾ ਡਰ
(ੲ) ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਨੁਭਵ

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

- ੳ. ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਧਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ-ਕੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
- ਅ. ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਕਿੱਥੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ?
- ੲ. ਜਦੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕੀਂ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?
- ਸ. ਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਰੰਗ ਬੰਨ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ?
- ਹ. ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀ ਵਿਦਾਇਗੀ ਸਮੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਕਿਹੜੀ ਰਸਮ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

- ੳ. ਤੀਆਂ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨੂੰ ਸਾਵਿਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ?
- ਅ. ਵਿੱਛੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ?

- ੲ. ਕੁੜੀਆਂ ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਕਿਵੇਂ ਮਨਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ?
- ਸ. ਸਹੁਰੇ ਗਈ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਸੰਧਾਰੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੁਝ ਭੇਜਦੇ ਹਨ?
- ਹ. ਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਦਿਨ ਕੁੜੀਆਂ ਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਸੰਧਾਰਾ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ, ਅਕਹਿ ਖੁਸ਼ੀ, ਸੰਧੂਰੀ, ਪਜੇਬਾਂ

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

ਵਰਖਾ-ਰੁੱਤ, ਝੁਮਕੇ, ਦੂਜ, ਮੀਂਹ, ਅਸੀਸਾਂ

- ੳ. ਤੀਆਂ ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ.....ਦਾ ਤਿਉਹਾਰ ਹੈ।
- ਅ. ਤੀਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ.....ਨੂੰ ਮਹਿੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ੲ. ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਕਣੀ ਦਾਵਰਸੇਂਦਾ।
- ਸ. ਪੀਂਘ ਝੁਟੋਂਦੀ ਦੇਲੈਣ ਹੁਲਾਰੇ।
- ਹ. ਕੁੜੀਆਂ ਪੇਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ।

6. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਵਰਖਾ
ਅਨੋਖਾ
ਅਖੰਡ
ਰਲ ਕੇ
ਵਿਆਹ

7. ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਓ:

ਤਿਉਹਾਰ, ਮੁਟਿਆਰ, ਫੁਹਾਰ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀ, ਰੌਣਕ, ਪਜੇਬ

8. ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:

ਗੀਜਾਂ, ਸੰਦਾਰਾ, ਰੋਨਕਾਂ, ਸਾਜਾਂ, ਮੈਂਹਦੀ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਲਈ

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ।

ਪੁਆਧ ਦਾ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ— ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ

ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਦੁੱਤੀ ਹੈ। ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਖੋਜ-ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਜੋਧਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ।

ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸ਼ਹੀਦ ਦਾ ਜਨਮ 13 ਅਕਤੂਬਰ, 1883 ਈ. ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਗੰਗਾ ਰਾਮ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਮੜੌਲੀ ਕਲਾਂ (ਨੇੜੇ ਮੋਰਿਛਾ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਪਿੰਡ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪਰਿਵਾਰ ਸੀ। ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਲਈ ਤੇ ਅੱਠਵੀਂ ਮੋਰਿਛਾ ਦੇ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰਦਰਾ ਹਾਈ ਸਕੂਲ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅੰਬਾਲਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦਾ ਮਨ ਉਕਤਾ ਗਿਆ। ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਝ ਦੇਰ ਦਿੱਲੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਅਮਰੀਕਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਬਹੁਤ ਤਿੱਖੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਦਰ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਸੁਲਘ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਗ਼ੁਲਾਮ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਹੁੰਦਾ ਮੰਦਾ ਸਲੂਕ ਵੇਖ ਕੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਮਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਤੜਪ ਉੱਠਿਆ। ਉੱਥੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪ ਦਾ ਸੰਪਰਕ ਬਾਬਾ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ ਨਾਲ਼ ਜੁੜ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕਾ 'ਚ ਸੇਂਟ ਜਾਨ ਵਿਖੇ ਆਪ ਦਾ ਘਰ ਅਜ਼ਾਦੀ-ਘੁਲਾਟੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਲਈ ਪੱਕਾ ਅੱਡਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ 25 ਮਾਰਚ, 1913 ਈ: ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਿਆ। ਬਾਬਾ ਸੋਹਨ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ-ਪ੍ਰਧਾਨ, ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਨੂੰ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਅਤੇ ਪੰ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਖ਼ਜ਼ਾਨਚੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਜਣੇ 'ਗੁਪਤ ਮਿਸ਼ਨ' ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸਨ।

ਉਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸੰਸਾਰ-ਜੰਗ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਇਸ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ, ਗ਼ਦਰੀ ਯੋਧੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੇ ਕਾਮਾਗਾਟਾਮਾਰੂ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰੰਤੂ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਸੂਹ ਮਿਲ ਗਈ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ਦਰੀ ਕਲਕੱਤੇ ਅਤੇ ਬਜ-ਬਜ ਘਾਟ 'ਤੇ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ-ਪੜਤਾਲ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਗ਼ਦਰੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁੱਜਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਏ। ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੜੌਲੀ ਕਲਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਲਈ ਇੱਕ ਦੁਪੱਟਾ ਸਨਮਾਨ ਵਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਪਰੰਤੂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਦੋਂ ਤੀਕ ਪਰਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਬਰ ਨਾਲ਼ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖੀ। ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਤਾਂ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਦਾ ਜ਼ੁਲ੍ਹਾ ਲਾਹੁਣਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਛਾਉਣੀ ਦੇ ਅਸਲਾਖ਼ਾਨਾ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਮਿਸਰੀਵਾਲਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪੁਲਿਸ-ਮੁੱਠਭੇੜ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗ਼ਦਰੀ ਯੋਧੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਏ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦਾ ਢੋਂਗ ਰਚਾ ਕੇ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਡਤ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਅੱਗੇ ਈਨ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਹਾਲਾਤ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਬੜੀ ਕੋਝੀ ਨੀਤ ਨਾਲ਼ 27 ਮਾਰਚ, 1915 ਈ: ਨੂੰ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਤੇ ਸਾਥੀ ਕੈਦੀ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਲਾਹੌਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲਾਸਾਨੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਚਰਚਾ ਹੋਈ।

1961 ਈ. 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸ. ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੌਂ ਨੇ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬੁੱਤ ਵੀ ਲਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਜ, ਭਾਗੂਮਾਜਰਾ (ਖਰੜ-ਖ਼ਾਨਪੁਰ ਨੇੜੇ) ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਲੱਬ, ਮੜੌਲੀ ਕਲਾਂ ਲਗ-ਪਗ ਪਿਛਲੇ 40 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ, ਨਾਟਕ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਬਹੁਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?
 (ੳ) ਦੁਆਬੇ ਦਾ (ਅ) ਮਾਝੇ ਦਾ (ੲ) ਪੁਆਧ ਦਾ
- ਅ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਬੁੱਤ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਵਿਖੇ (ਅ) ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ (ੲ) ਮੜੌਲੀ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ

- ੲ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ ?
 (ੳ) 12 ਅਕਤੂਬਰ, 1880 ਨੂੰ (ਅ) 13 ਅਕਤੂਬਰ, 1883 ਨੂੰ
 (ੲ) 20 ਅਕਤੂਬਰ, 1885 ਨੂੰ
- ਸ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਕਿੱਥੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ?
 (ੳ) ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਖੇ (ਅ) ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿਖੇ
 (ੲ) ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ
- ਹ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਜ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਖਰੜ (ਅ) ਮੋਰਿਡਾ (ੲ) ਭਾਗੂ ਮਾਜਰਾ

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ?
 ਅ. ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
 ਲ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ?
 ਸ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਲਈ ਸਨਮਾਨ ਵਜੋਂ ਕੀ ਲਿਆਇਆ ਸੀ?
 ਹ. ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਕਿੱਥੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ?
 ਅ. ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਵੇਂ ਬੱਝਿਆ?
 ਲ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ 'ਤੇ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਗ਼ਦਰੀ ਯੋਧਿਆ ਦਾ ਅਸਰ ਪਿਆ?
 ਸ. ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵੱਲ ਕੂਚ ਕੀਤਾ?
 ਹ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਕੀਤੀ ਗਈ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਸ਼ਬਦ- ਮੁਹਾਵਰੇ
 ਸੂਰਬੀਰ-ਭਾਰਤ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ।
 ਹਕੂਮਤ, ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ, ਰਜਵਾੜਾਸ਼ਾਹੀ, ਢੁਕਵਾਂ, ਸੂਹ ਮਿਲਨੀ

5. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:-

- ਪੰਡਤ ਗੰਗਾ ਰਾਮ, ਮੜੌਲੀ ਕਲਾਂ, ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ, ਸ. ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋ, ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ
 ੳ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਜਨਮ.....ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ.....ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।
 ਅ. 25 ਮਾਰਚ, 1913 ਨੂੰ.....ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਈ।

- ੲ. ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਨੂੰਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
 ਸ. ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਾਂਸ਼ੀ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ।

6. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:-

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਪਾਰਟੀ
ਇਤਿਹਾਸ
ਸੂਰਬੀਰ
ਨੌਕਰੀ
ਸਨਮਾਨ
ਭਾਰਤੀ

7. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:-

ਅਜ਼ਾਦ, ਨਫਰਤ, ਕਾਮਯਾਬ, ਸਨਮਾਨ, ਭਰਪੂਰ, ਨਜ਼ਦੀਕ

8. ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ:

ਇਤਿਹਾਸ, ਸ਼ਹੀਦ, ਪਰੀਵਾਰ, ਪ੍ਰਤੀਭਾਸ਼ਾਲੀ, ਕਾਮਯਾਬ, ਲੂਟ- ਖਸੂਟ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ

ਆਪਣੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਜ਼ਾਦੀ-ਘੁਲਾਟੀਏ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਹੋ।

ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ

ਤੰਦਰੁਸਤ ਜੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਤਾਂ, ਚੀਜ਼ ਬਜ਼ਾਰੀ ਖਾਓ ਨਾ,
ਬਿਧੇ ਪਾਪੜ, ਖੱਟੇ ਛੋਲੇ ਖਾ ਕੇ ਖੰਘ ਲਗਾਓ ਨਾ।

ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਓ, ਤਾਜ਼ਾ ਖਾਓ; ਬਾਸੀ 'ਤੇ ਨਾ ਜੀਅ ਭਰਮਾਓ,
ਸੜੇ, ਗਲੇ ਜਾਂ ਕੱਚੇ ਫਲ ਦੇ, ਲਾਗੇ ਭੁੱਲ ਕੇ ਜਾਓ ਨਾ।

ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਲੱਸੀ ਤੇ ਮੱਖਣ; ਦੇਹ ਨੂੰ ਨਵਾਂ-ਨਿਰੋਆ ਰੱਖਣ,
ਖੱਟਾ, ਮਿਰਚ, ਵਲੈਤੀ ਘਿਓ ਦੀਆਂ; ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲਾਓ ਨਾ।

ਮੱਖੀ ਹੈਜ਼ਾ ਤੁਰਤ ਫੈਲਾਏ, ਮੱਛਰ ਤੇਈਆ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਾਏ,
ਚੂਹੇ ਨਾਲ ਪਲੇਗ ਫੈਲਦੀ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਟਿਕਾਓ ਨਾ।

ਤੜਕੇ ਜਾਗ, ਸੈਰ ਨੂੰ ਜਾਣਾ; ਦਾਤਣ ਕਾਰਨੀ, ਮਲ ਕੇ ਨ੍ਹਾਣਾ,
ਵਰਜ਼ਸ਼ ਕਰੋ, ਸਫ਼ਾਈ ਰੱਖੋ; ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਓ ਨਾ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

- ੳ. ਕਵੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ?
- ਅ. ਮੱਖੀਆਂ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ ਰੋਗ ਫੈਲਦਾ ਹੈ?
- ੲ. ਮੱਛਰ ਦੁਆਰਾ ਡੰਗ ਮਾਰਨ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ ਰੋਗ ਫੈਲਦਾ ਹੈ?
- ਸ. ਪਲੇਗ ਕਿਸ ਜਾਨਵਰ ਕਰਕੇ ਫੈਲਦੀ ਹੈ?
- ਹ. ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

2. ਹੇਠ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ:

- ੳ. ਜੇ ਕੁਝ ਖਾਓ, ਤਾਜ਼ਾ ਖਾਓ;
- ਅ. ਦੁੱਧ, ਦਹੀਂ, ਲੱਸੀ ਤੇ ਮੱਖਣ;
- ੲ., ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਦੇ ਟਿਕਾਓ ਨਾ।
- ਸ.; ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਲਾਓ ਨਾ।

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

- ੳ. ਬਿਧੇ ਪਾਪੜ, ਖੱਟੇ ਛੋਲੇ ਖਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ:
(ੳ) ਖੁਰਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਅ) ਖੰਘ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ੲ) ਪੇਟ-ਦਰਦ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਅ. ਕਿਹੜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ?
 (ੳ) ਦੁੱਧ ਤੇ ਦਹੀਂ ਦੀ (ਅ) ਤਾਜ਼ੇ ਫਲਾਂ ਦੀ (ੲ) ਗਲੇ-ਸੜੇ ਜਾਂ ਕੱਚੇ ਫਲਾਂ ਦੀ
- ੲ. ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ?
 (ੳ) ਮੈਲੇ ਕੱਪੜੇ (ਅ) ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੇ ਕੱਪੜੇ (ੲ) ਸੂਤੀ ਕੱਪੜੇ

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਨਿਰੋਆ, ਤੁਰਤ, ਵਰਜਸ਼, ਤੰਦਰੁਸਤ, ਬਾਸੀ

5. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਤਾਜ਼ਾ, ਨਵਾਂ, ਮੈਲਾ, ਕੱਚਾ, ਤੰਦਰੁਸਤ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

- (ੳ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਅਪਣਾਈਆਂ ਜਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ।
- (ਅ) ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੰਦਰੁਸਤ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਜਾਂ ਬੁਰੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਉਣ।
- (ੲ) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਪਾਠੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ ਕੇ ਗਾਓ।

ਹਰਿਆਵਲ

ਪਾਠ

14

ਮਨੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਇੱਕ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਮਨੀ ਛੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਕਰਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਮਨੀ ਵੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਅੱਵਲ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਅਕਸਰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਪਿਛਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਕਰਨ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਖੂਬ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕੀਤੀ। ਕੇਕ, ਪੇਸਟਰੀਆਂ, ਚਾਕਲੇਟ, ਟਾਫ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੌਦਾ-ਪੱਤਾ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਚਾਚਾ ਜੀ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਸੀ।

“ਮੰਮੀ! ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਧੂਮ-ਧਾਮ ਨਾਲ਼ ਮਨਾਵਾਂਗੀ।” ਮਨੀ ਨੇ ਕਰਨ ਦੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਦੇ ਕੇਕ ‘ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਜਗਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਮਨੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਬੋਲੀ, “ਮਨੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਣੀ ਏਂ ਬੇਟਾ! ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਚੱਚਲੇ ਨੇ, ‘ਬਰਥ-ਡੇ — ਬਰਥ-ਡੇ’। ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ‘ਤੇ ਖਰਚੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਲੈਂਦੇ!”

“ਹਾਂ...ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਫ਼ਜ਼ੂਲ ਲੱਗਦੀਆਂ ਨੇ,” ਮਨੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਨਰਾਜ਼ ਹੁੰਦਿਆਂ ਬੋਲੀ।

“ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੀ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਪੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹੋ।”

ਸਕੂਲ ਵਾਲ਼ਾ ਬੈਗ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਨੀ ਡਾਇੰਗ-ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਹੋਮ-ਵਰਕ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਪਾਪਾ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹ ਦੌੜ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ਼ ਜਾ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਪਾਪਾ! ਮੈਂ ਵੀ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾਵਾਂਗੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਬੁਲਾਵਾਂਗੀ।”

“ਕੋਈ ਨਾ, ਪੁੱਤਰ! ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਆਉ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਪਏ ਨੇ।”

“ਪਾਪਾ! ਦਿਨ ਕਿੱਥੇ ਨੇ? ਇੱਕੀ ਜੁਲਾਈ ਕਿਹੜਾ ਦੂਰ ਹੈ? ਆਹ ਦੇਖੋ, ਜੂਨ ਤਾਂ ਅੱਧਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੱਸ ਰਹਿ ਗਏ.....।” ਉਹ ਕਲੰਡਰ ਵੱਲ ਦੇਖਦੀ ਉਂਗਲਾਂ ‘ਤੇ ਦਿਨ ਗਿਣਨ ਲੱਗ ਪਈ।

“ਸੁਣੋ ਜੀ, ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਵੇਰ ਦੇ ਲੜੀ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮਨਾਉਣ ਪਿੱਛੇ। ਮੈਂ ਮਨੀ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਆਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈਂ।” ਮਨੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਚੱਲ, ਕੋਈ ਨਾ, ਜਦੋਂ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਆਉ, ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਕੂਲ ਵਾਲਾ ਬੈਗ ਮੋਢੇ ‘ਚ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਮਨੀ ਬੋਲੀ, “ਪਾਪਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਣ-ਮਹਾਂਉਤਸਵ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਰੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।”

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਬੇਟਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਹਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।” ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੇਟ ‘ਤੇ ਛੱਡਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਬਾਏ-ਬਾਏ’ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਮਨੀ ਅਤੇ ਕਰਨ ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਮਨੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੀਰੀਅਡ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ।

ਅਧਿਆਪਕ ਗੁਰਦੀਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਦੇਖੋ ਬੱਚੇ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਵਣ-ਮਹਾਂਉਤਸਵ ਮਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੌਦੇ ਲਾਉਣੇ ਹਨ। ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਹੈ। ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡਾ ਜੀਵਨ ਅਧੂਰਾ ਹੈ। ਰੁੱਖ ਸਾਨੂੰ ਫਲ ਅਤੇ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸਮਝ ਨੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਮੌਕੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਵਾਤਾਵਰਨ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ....।” ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਗਏ।

“ਮਨੀ, ਤੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਯਾਦ ਕਰ ਲਈ?”

“ਹਾਂ ਜੀ, ਸੁਣਾਵਾਂ?” ਮਨੀ ਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਮਾਤ ਦਾ ਕਮਰਾ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ।

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਬੇਟਾ, ਬਹਿ ਜਾ।” ਅਧਿਆਪਕ ਗੁਰਦੀਪ ਜੀ ਨੇ ਮਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਅਧਿਆਪਕ ਦੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਨੀ ਦੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਵੀਹ ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਰਾਤੀਂ ਖਾਣੇ ਦੇ ਟੇਬਲ ‘ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਮਨੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਨੀ ਬੇਟਾ! ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇੱਕੀ ਜੁਲਾਈ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਲਿਸਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਯਾਦ ਨਹੀਂ?”

“ਨਹੀਂ ਪਾਪਾ, ਯਾਦ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ,” ਮਨੀ ਨੇ ਸਕੂਲ - ਬੈਗ ਨੂੰ ਫਰੋਲਦਿਆਂ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾ ਦੇ ਹੱਥ ‘ਤੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਮਨੀ ! ਆਹ ਕੀ ਪੁੱਤਰ?” ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਇਸ 'ਤੇ ਤਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਖਾਣ - ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਦੀ ਲਿਸਟ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?”

ਮਨੀ ਨੇ ਬੋੜਾ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਕਿਹਾ, “ਨਹੀਂ ਪਾਪਾ, ਇਸ ਵਾਰ ਟੋਫੀਆਂ, ਚਾਕਲੇਟ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੌਦੇ ਹੀ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ 'ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਲਾਵਾਂਗੀ।”

ਮਨੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਵਾਹ ਪੁੱਤਰਾ ! ਜੇਕਰ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹਰ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਆਪੋ- ਆਪਣੇ ਜਨਮ - ਦਿਨ 'ਤੇ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਪੌਦਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਦੋਂ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਰਿਆਵਲ ਹੀ ਹਰਿਆਵਲ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗੀ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮਨੀ ਤੇ ਕਰਨ ਘਰੋਂ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਪੌਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਲੈ ਤੁਰੇ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿਓ:-

- ੳ. ਮਨੀ ਤੇ ਕਰਨ ਕਿਸ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ?
- ਅ. ਕਿਸ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆਇਆ?
- ੲ. ਮਨੀ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਕਿਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਸੀ?
- ਸ. ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜਾ ਉਤਸਵ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੀ?
- ਹ. ਮਨੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ?

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਠੀਕ (✓) ਤੇ ਗਲਤ (x) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :-

- ੳ. ਮਨੀ ਤੇ ਕਰਨ ਵੱਖ- ਵੱਖ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ।
- ਅ. ਕਰਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ- ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਮਨਾਇਆ ਸੀ।
- ੲ. ਮਨੀ ਨੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸੀ।
- ਸ. ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ।
- ਹ. ਮਨੀ ਤੇ ਕਰਨ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਪੌਦੇ ਲਾਉਣ ਗਏ।

3. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ- ਤਿੰਨ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

- ੳ. ਕਰਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ -ਦਿਨ ਕਿਵੇਂ ਮਨਾਇਆ?
- ਅ. ਮਨੀ ਆਪਣੇ ਜਨਮ -ਦਿਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਸੁਕ ਸੀ?
- ੲ. ਅਧਿਆਪਕ ਗੁਰਦੀਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦੱਸੀ?
- ਸ. ਮਨੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ- ਦਿਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚੀ?
- ਹ. ਮਨੀ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੇ ਮਨੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੀ ਕਿਹਾ?

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :-

ਧੂਮ-ਧਾਮ, ਪ੍ਰਣ, ਫਜ਼ੂਲ, ਗਤੀਵਿਧੀ, ਉਤਸਵ

5. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਿਰਿਆ-ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ :-

ੳ. ਮਨੀ ਦੀ ਮੰਮੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਅ. ਮੈਂ ਪਾਪਾ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗੀ।

ੲ. ਮੈਂ ਵੀ ਰੁੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਹੈ।

ਸ. ਮਨੀ ਤੇ ਕਰਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਚਲੇ ਗਏ।

ਹ. ਬੇਸਮਝ ਲੋਕ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ।

6. ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :-

ਵਾਤਾਵਰਣ, ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਠੰਡੀਆਂ, ਕਾਗਜ਼, ਪੜਦਿਆਂ

7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖੋ :-

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਭੈਣ
ਚੀਜ਼ਾਂ
ਮੋਮਬੱਤੀ
ਪੌਦਾ
ਹਰਾ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

ਰੁੱਤਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ।

ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ਼

ਪਾਠ

15

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਕਿਸੇ ਸੈਲਾਨੀ ਦੀ ਸੈਰ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪਿੰਜੌਰ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। ਇਹ ਬਾਗ਼ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਉੱਨੀ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸ਼ਿਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਥਾਂ ਹਰਿਆਣੇ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵੇਖਣਯੋਗ ਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਹੈ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੈਂਕੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਏਥੇ ਜਿਵੇਂ ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸਜੇ ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਲੋਕ ਟੋਲੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ-ਬੰਨ੍ਹ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਬਾਗ਼ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਗ਼ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਇਹ ਬਾਗ਼ ਕਈ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਉੱਜੜਿਆ - ਪੁੱਜੜਿਆ ਵੀ। ਅੰਤ ਉੱਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਮੁੜ ਅਥਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਨਾਂ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਰਾਜੇ ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ 'ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਗਾਰਡਨ' ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਇਹ ਥਾਂ ਏਨੀ ਵਧੀਆ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਮੁੜ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਬਾਗ਼ ਤੋਂ ਸੜਕ ਟੱਪ ਕੇ ਪਿੰਜੌਰ ਦੀ ਨਗਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ਪੰਜਪੁਰਾ ਅਰਥਾਤ ਪੰਜ ਚੋਟੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਂਡਵ ਆਪਣੇ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ।

ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ਼ ਪਹਾੜੀ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਬਵੰਜਾ ਏਕੜ ਥਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਤ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਲੀਮਾਰ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ - ਜਿਉਂ ਉਤਾਹ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਜੀਬ ਸੁੰਦਰ ਨਜ਼ਾਰੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਏਥੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਉਤਰਾਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੰਘ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸ਼ੀਸ਼- ਮਹਿਲ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਕਦਮ ਚੱਲ ਕੇ ਰੰਗ- ਮਹਿਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਉੱਤਰ ਕੇ ਜਲ- ਮਹਿਲ ਹੈ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸਟੇਜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਬਾਗ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਝਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਿਜਾਂਦੀ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨਹਿਰ ਹੈ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਵਿਚਕਾਰ ਥੋੜ੍ਹੀ- ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿੱਥ ਉੱਤੇ ਫੁਹਾਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਕਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਗਏ ਇਹ ਫੁਹਾਰੇ ਜਦੋਂ ਚੱਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਰੰਗ- ਮਹਿਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਲਾਏ ਫੁਹਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਝਰਨਾ ਡਿਗਦਾ ਹੈ। ਜਲ- ਮਹਿਲ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਵੀ ਫੁਹਾਰੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਲ- ਮਹਿਲ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਬਣੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਲੋਕੀਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਡਾਹ ਕੇ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਫੁਹਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹਲਕੀ ਫੁਹਾਰ ਸਾਉਣ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਬੁੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਠੰਢਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਅਤੇ ਸਰਸਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਏਥੋਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਏਥੇ ਦਾ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਝਰਨਿਆਂ, ਫੁਹਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਬੱਤੀਆਂ ਚਮਕ ਉੱਠਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਂਦੀਰੰਗਾ ਪਾਣੀ ਬਹੁਰੰਗਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਦੁਪਾਸੀਂ ਰਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੱਤੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਕੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਅਤੇ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਤੇ ਰੁਸ਼ਨਾਏ ਹੋਏ ਪੱਤੇ ਬਹੁਤ ਮਨਮੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਆਲ੍ਹਾ-ਦੁਆਲਾ ਖਿੜ ਉੱਠਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰਨਾਂ ਬਗੀਚਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਝ ਪੈਣ ਸਮੇਂ ਜਦੋਂ ਮੱਠਾ-ਮੱਠਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਏਥੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ, ਬੱਤੀਆਂ ਜਗਦੀਆਂ ਵੇਖਣ ਦੀ ਚਾਹ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਦਿਨ ਢਲਦਾ ਹੈ, ਸੈਲਾਨੀ ਵਹੀਰਾਂ ਘੱਤੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਇੱਕ ਉੱਚੀ ਚਾਰ-ਦਿਵਾਰੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੱਕ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰਵਾਰ ਇੱਕ ਪੱਕੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਬਣੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪੰਛੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਇਹ ਵੱਡੀ ਖਿੱਚ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਏਥੇ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ— ਗਿੱਦੜ, ਰਿੱਛ, ਲੁੰਬੜੀ, ਬਾਂਦਰ, ਲੰਗੂਰ, ਹੰਸ, ਬਤਕਾਂ, ਸਾਰਸ, ਪਹਾੜੀ ਮੁਰਗੇ, ਉੱਲੂ, ਕਬੂਤਰ, ਬਟੋਰੇ, ਤੋਤੇ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ, ਚਿੱਟੇ ਚੂਹੇ ਆਦਿ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਛੀਆਂ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਸਨ।

ਕਈ ਜੀਵ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਛੀ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਰੁੱਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਘਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚ ਬਣੇ ਕੁਦਰਤੀ ਘਰਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਬਣਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਇੱਥੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ। ਬਾਗ਼ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਜਾਵਟ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਹਨ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਬਹੁਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਪਿੰਜੳਰ ਬਾਗ਼ ਕਿੱਥੇ ਸਥਿਤ ਹੈ ?
 (ੳ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ (ਅ) ਕਾਲਕਾ ਵਿਖੇ (ੲ) ਪਿੰਜੳਰ ਵਿਖੇ।
- ਅ. ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ?
 (ੳ) ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ (ਅ) ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ (ੲ) ਯਾਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ
- ੲ. ਇਸ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ?
 (ੳ) ਇੱਕ (ਅ) ਦੋ (ੲ) ਤਿੰਨ
- ਸ. ਪਿੰਜੳਰ ਬਾਗ਼ ਵਿਖੇ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ?
 (ੳ) ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ (ਅ) ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿੱਚ (ੲ) ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
- ਅ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾਂ ਕੀ ਹੈ?
- ੲ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਦੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?
- ਸ. ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ?
- ਹ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

- ੳ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ?
- ਅ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਦਾ ਨਾਂ ਯਾਦਵਿੰਦਰਾ ਗਾਰਡਨ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ?
- ੲ. ਆਮ ਬਾਗਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰਾ ਹੈ?
- ਸ. ਜਦੋਂ ਹਨੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸੈਲਾਨੀ ਬਾਗ ਵੱਲ ਕਿਉਂ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ?
- ਹ. ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁੱਖ ਗੱਲਾਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :-

ਤਰਤੀਬ, ਫੁਹਾਰੇ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਛੀ, ਸੋਹਣਾ, ਅਧਿਕਾਰ

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ :-

- ਸੈਲਾਨੀ, ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ, ਖਿੜ, ਸੁੰਦਰਤਾ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ,
- ੳ. ਇਸ ਬਾਗ ਦੀ.....ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ।
 - ਅ. ਬਾਗ ਵਿੱਚ.....ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਲੇ ਬੂਟੇ ਹਨ।
 - ੲ. ਹਨੇਰਾ ਹੋਣ 'ਤੇ.....ਬਾਗ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।
 - ਸ. ਸਾਰਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਉੱਠਦਾ ਹੈ।
 - ਹ. ਕਈ ਜੀਵ.....ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਵਾਸੀ ਸਨ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਥਾਂਵਾਂ
ਕੁਦਰਤੀ
ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ
ਕੁਰਸੀ

7. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ :-

ਹਨੇਰਾ, ਦਿਨ, ਅਸਲੀ, ਜਨਮ, ਕਮਜ਼ੋਰ

8. ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :-

ਪਰਸੀਧ, ਛੈਹਬਰ, ਸਲਾਨੀ, ਨੈਹਰ, ਪ੍ਰਵਾਸੀ, ਬੱਤਖਾਂ

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ

ਆਪਣੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੂੰ ਪਾਠ ਵਿਚਲੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕਹੋ।

ਮਹਾਨ ਇਨਕਲਾਬੀ— ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ

ਪਾਠ
16

ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਨੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਇੱਕ ਚਾਨਣ-ਮੁਨਾਰੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਨ ਹੈ। ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇਸ਼-ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਹਿੰਮਤ, ਹੌਸਲੇ ਅਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸਪੂਤ ਦਾ ਜਨਮ ਓਡੀਸ਼ਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਟਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ 23 ਜਨਵਰੀ, 1897 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਜਾਨਕੀ ਬੋਸ ਦੇ 14 ਬੱਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਭਾਸ਼ ਛੇਵਾਂ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੱਤਰੀ ਨਗਰ, ਕਟਕ ਵਿਖੇ ਹੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਬੇਨੀ ਮਾਧਵ ਦਾਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਉੱਤਮ ਨੈਤਿਕ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਸਦਾਚਾਰਿਕ ਜੀਵਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਉੱਪਰ ਚੋਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ।

ਦਸਵੀਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਪ੍ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਸੀ ਕਾਲਜ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿਖੇ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਦ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਐਡਵਰਡ ਐੱਫ. ਓਟਨ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਬੜੇ ਅਪਮਾਨਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਤਾਂ ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਟ ਸੁੱਟਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਪਰ ਅਗਲੇ ਹੀ ਸਾਲ 1917 ਈ: ਵਿੱਚ ਦੁਬਾਰਾ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਅੰਦਰ ਅਣਖ ਅਤੇ ਦੇਸ਼-ਭਗਤੀ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤਕ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁਭਾਸ਼ ਨੇ ਆਨਰਜ਼-ਇਨ-ਫਿਲਾਸਫੀ ਲੈ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਬੀ.ਏ. ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ 1919 ਈ: ਵਿੱਚ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ

ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅੱਠਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਨੇ 'ਇੰਡੀਅਨ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਜ਼' ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸਫਲ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੌਥਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਭਾਰਤ ਵਿਖੇ ਲੋਕਮਾਨਿਆ ਤਿਲਕ, ਮਹਾਤਮਾ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਬੰਧੂ ਚਿਤਰੰਜਨ ਦਾਸ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪੂਰੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ਼ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੇ ਭਾਵਕ ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ 1921 ਈ: ਵਿੱਚ 'ਇੰਡੀਅਨ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਜ਼' ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤਿਆਗ-ਪੱਤਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਸੰਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ-ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਅਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਬੈਠਣ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਭਾਰਤ -ਭੂਮੀ ਅਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਆਪਣੀ ਤਿੱਖੀ ਸੂਝ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਸਦਕਾ ਉਹ ਕੋਲਕਾਤਾ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਵਿਖੇ 27 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਇਆ ਤੇ 1929 ਈ: ਵਿੱਚ ਮਦਰਾਸ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਖੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਨਾਲ਼ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਹੀ ਸਾਲ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਸੰਪੂਰਨ ਅਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਟੀਚਾ ਮਿਥਿਆ। ਆਪਣੀ ਅਟੁੱਟ ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਲਗਨ ਸਦਕਾ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨਾਇਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੋ ਵਾਰ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ।

ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਕੈਦ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਹੀ ਗਿਆ ਪਰ ਜਿਸ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਘਰ 38 ਐਲਗਨ ਰੋਡ, ਕੋਲਕਾਤਾ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਰਲਿਨ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਉਹ ਆਪਣੇ -ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਬਰਲਿਨ ਤੋਂ ਜਪਾਨੀ ਪਣ- ਭੁੱਬੀ ਦੁਆਰਾ ਨੇਤਾ ਜੀ ਸਿੰਘਾਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਨਰਲ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ 'ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ' ਨੂੰ 'ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫ਼ੌਜ' ਦੇ ਨਾਂ ਬੱਲੇ ਮੁੜ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਅਤੇ 21 ਅਕਤੂਬਰ, 1943 ਈ: ਨੂੰ 'ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ' ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

'ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫ਼ੌਜ' ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ ਕੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ ਪਰ ਜਪਾਨ ਦੀ ਹਾਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ ਅਤੇ ਨੇਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਫਾਰਮੂਸਾ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਜਿੱਥੇ ਤਾਈਹੋਕੂ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਸਮੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਨੇਤਾ ਜੀ 18 ਅਗਸਤ, 1945 ਈ: ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ-ਗਮਨ ਕਰ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਨੇਤਾ ਜੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਸੁਤੰਤਰ ਨਾ ਦੇਖ ਸਕੇ ਪਰ ਜਿਹੜੀ ਦਲੇਰੀ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਜਾਗਰਤੀ ਦੀ ਜੁਆਲਾ ਉਹਨਾਂ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਰੋਸ਼ਨ ਕੀਤੀ, ਉਹ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੀ। ਕੋਲਕਾਤਾ ਵਿੱਚ ਨੇਤਾ ਜੀ ਦੇ ਜੱਦੀ ਘਰ ਨੂੰ "ਨੇਤਾ ਜੀ ਰਿਸਰਚ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ" ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਏਥੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹਰ ਛੋਟੀ-ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਅਭਿਆਸ

ਬਹੁਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :-

1. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ?
(ੳ) ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ (ਅ) ਕੇਰਲ ਵਿੱਚ (ੲ) ਓਡੀਸ਼ਾ ਵਿੱਚ
2. ਕਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਚੋਖਾ ਪਿਆ?
(ੳ) ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ (ਅ) ਅਧਿਆਪਕ ਬੇਨੀ ਮਾਧਵ ਦਾਸ ਦਾ (ੲ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਜੀ ਦਾ
3. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਕਿੰਨੀ ਵਾਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਚੁਣੇ ਗਏ?
(ੳ) ਇੱਕ ਵਾਰ (ਅ) ਤਿੰਨ ਵਾਰ (ੲ) ਦੋ ਵਾਰ
4. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੇ 'ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਮੀ' ਨੂੰ ਕਿਸ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਮੁੜ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ?
(ੳ) ਹਿੰਦ ਫ਼ੌਜ (ਅ) ਅਜ਼ਾਦ ਫ਼ੌਜ (ੲ) ਅਜ਼ਾਦ ਹਿੰਦ ਫ਼ੌਜ
5. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਜੀ ਪਰਲੋਕ-ਗਮਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਗਏ?
(ੳ) ਕੁਦਰਤੀ ਮੌਤ (ਅ) ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ਼ (ੲ) ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜਾਣ ਕਾਰਨ

2. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:-

1. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦਾ ਜਨਮ ਕਦੋਂ ਹੋਇਆ?
2. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਅੰਦਰ ਅਣਖ ਤੇ ਦੇਸ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਕਿਵੇਂ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ।
3. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਲਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਕਿਵੇਂ ਫੂਕੀ?
4. ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਬਰਲਿਨ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ?
5. ਨੇਤਾ ਜੀ ਸੁਭਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਬੋਸ ਦੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਾਂਭਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ?

3. ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:-

ਤਾਈਹੋਕੂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ, ਸਿੰਘਾਪੁਰ, ਇੰਡੀਅਨ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸਜ਼, ਕੋਲਕਾਤਾ

1. ਉਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਦਿੱਤੀ।
2. ਬਰਲਿਨ ਤੋਂ ਜਪਾਨੀ ਪਣ- ਭੁੱਬੀ ਦੁਆਰਾ ਨੇਤਾ ਜੀ ਪਹੁੰਚੇ।
3. ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਉਡਾਣ ਭਰਨ ਸਮੇਂ ਜਹਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ।
4. ਨੇਤਾ ਜੀ ਦਾ ਜੱਦੀ ਘਰ ਵਿਖੇ ਹੈ।
5. ਨੇਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕੀਤਾ।

4. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਸੁਤੰਤਰਤਾ
ਅੱਗ
ਕੁਰਬਾਨੀ
ਦਿਲਚਸਪ
ਭਾਰਤ

5. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :-

ਸੂਰਬੀਰ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ-ਸ੍ਰੋਤ, ਵੰਗਾਰ, ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਜਥੇਬੰਦ

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੜਨਾਵ ਚੁਣੋ:

1. ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਕੈਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
2. ਦੋ ਵਾਰ ਉਹ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ।
3. ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਹੈ।
4. ਉਸ ਨੇ ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰ ਦਿੱਤੀ।
5. ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਉਹ 1919 ਈ: ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼-ਭਗਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 10 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਨੂੰ

ਪਾਠ
17

ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਬਸਤਾ ਫੜ ਕੇ।
ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ, ਮੈਂ ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ।
ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠ ਕੇ, ਮੈਂ ਰੋਜ਼ ਨਹਾਵਾਂ।
ਲੇਟ ਕਦੇ ਨਾ ਹੋਵਦਾ, ਨਿੱਤ ਉੱਠਾਂ ਤੜਕੇ,
ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੀ, ਮੈਂ ਵਰਦੀ ਪਾਵਾਂ।
ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ.....।

ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਸਕੂਲ ਦਾ, ਵੀ ਕਰਕੇ ਜਾਵਾਂ।
ਮਿੱਠਾ-ਮਿੱਠਾ ਬੋਲ ਕੇ, ਮੈਂ ਮਹਿਕ ਖਿੰਡਾਵਾਂ।
ਸਭ ਨੂੰ ਕਰਾਂ ਪਿਆਰ ਮੈਂ, ਕੀ ਲੈਣਾ ਲੜ ਕੇ।
ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ.....।

ਜਿੱਥੇ ਹੋਵੇ ਬੈਠਣਾ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਸਫ਼ਾਈ।
ਸੋਹਣੀ-ਸੋਹਣੀ ਕਾਪੀਆਂ, 'ਤੇ ਕਰਾਂ ਲਿਖਾਈ।
ਮੋਤੀ ਵਾਂਗੂੰ ਅੱਖਰਾਂ, ਨੂੰ ਲਿਖਾਂ ਮੈਂ ਜੜ ਕੇ।
ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ.....।

ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਨੇ ਗੱਲ ਸਿਖਾਈ।
ਮਿਹਨਤ ਨੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਹੈ ਸਫਲ ਬਣਾਈ।
ਮਿਹਨਤੀ ਬੰਦਾ ਬੈਠਦਾ, ਹੈ ਕੁਰਸੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ।
ਜਾਵਾਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਨੂੰ, ਮੈਂ ਬਸਤਾ ਫੜ ਕੇ।

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ :

- (ੳ) ਸਵੇਰੇ ਉੱਠ ਕੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ?
- (ਅ) ਵਿੱਦਿਆ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਹੈ?
- (ੲ) ਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ ਕੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ?
- (ਸ) ਬੱਚਾ ਸਕੂਲ ਨੂੰ ਕੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

2. ਕਾਵਿ-ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ :

- (ੳ) ਜਿੱਥੇ ਹੋਵੇ ਬੈਠਣਾ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਸਫਾਈ।
.....।
- (ਅ) ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਨੇ ਗੱਲ ਸਿਖਾਈ।
.....।

3. ਸਹੀ ਵਿਕਲਪ ਚੁਣੋ:

- (ੳ) ਦੇਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ?
(ਕ) ਵਿਹਲੇ ਬੈਠਣਾ (ਖ) ਪੜ੍ਹਨਾ (ਗ) ਲੜਨਾ
- (ਅ) ਸਾਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
(ਕ) ਕੌੜਾ (ਖ) ਫਿੱਕਾ (ਗ) ਮਿੱਠਾ
- (ੲ) ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ:
(ਕ) ਮਿਹਨਤੀ (ਖ) ਵਿਹਲੜ (ਗ) ਕੰਮ-ਚੋਰ
- (ਸ) ਕਾਪੀ 'ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ:
(ਕ) ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ (ਖ) ਸੋਹਣਾ-ਸੋਹਣਾ (ਗ) ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ
- (ਹ) ਅਸੀਂ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ:
(ਕ) ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ (ਖ) ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ (ਗ) ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ

4. ਵਾਕ ਬਣਾਓ:

ਬਸਤਾ, ਵਰਦੀ, ਮਹਿਕ, ਮਿਹਨਤ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਫੜ ਕੇ

5. ਇੱਕੋ-ਜਿਹੇ ਤੁਕਾਂਤ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜੇ ਚੁਣੋ:

ਨਹਾਵਾਂ
ਜਾਵਾਂ
ਸਫਾਈ
ਸਿਖਾਈ
ਫੜ ਕੇ

6. ਸਹੀ ਮਿਲਾਣ ਕਰੋ:

- ਨਾਂਵ - ਖੇਡਣਾ
- ਪੜਨਾਂਵ - ਮਿੱਠਾ ਬੋਲਣਾ
- ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਅਧਿਆਪਕ
- ਕਿਰਿਆ - ਉਹ
- ਕਿਰਿਆ-ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ - ਸੋਹਣਾ

ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਕਾਰਜ

- (ੳ) ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਬਾਰੇ 10 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।
- (ਅ) ਚੰਗੇ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ 5 ਆਦਤਾਂ ਲਿਖੋ।

ਨਕਲ ਕਰੋ ਪਰ ਕੀਹਦੀ ?

ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਨਾ, ਫਿਰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂਗਾ।”

ਪਹਿਲੀ:

“ਤੂੰ ਏਨੇ ਸੋਹਣੇ ਫੁਲਕੇ ਕਿਵੇਂ ਲਾਹ ਲੈਂਦੀ ਏਂ; ਗੋਲ-ਗੋਲ, ਜਿਵੇਂ ਡਾਇੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਹੋਣ। ਪਤਲੇ-ਪਤਲੇ, ਨਾ ਕਿਤੇ ਆਟਾ ਬਹੁਤਾ ਤੇ ਨਾ ਘੱਟ, ਨਾ ਕਿਤੋਂ ਕੱਚੇ ਤੇ ਨਾ ਬਹੁਤੇ ਰੜ੍ਹੇ ਹੋਏ, ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖੇ, ਤੂੰ?” ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਬਣਾਏ ਖਾਣੇ ਦੀ ਸਿਫਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਸ ਕਿਹਾ, “ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਂ ਜੀ ਨੂੰ ਫੁਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ।”

“ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਕੇ?” ਕਿਸੇ ਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਆਹੋ, ਨਕਲ ਕਰਕੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਅਕਲ ਵਰਤ ਕੇ। ਮੈਂ ਵੇਖਦੀ, ਉਹ ਪੇੜਾ ਛੋਟਾ ਰੱਖਦੇ। ਫਿਰ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਵੇਲਦੇ। ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਰੋਟੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ।”

“ਠੀਕ ਹੈ ਭਾਈ, ਇੰਝ ਹੀ ਸਿੱਖੀਦੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਨੀਝ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਗੀਝ ਨਾਲ ਆਪ ਕਰਨਾ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੇ ਤੇਰੇ!”

“ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ-ਕੇਂਦਰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ, ਜਾਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ-ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤ, ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ ਧੀ, ਉਸਤਾਦ ਕੋਲੋਂ ਸਿਖਾਂਦਰੂ।” ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੀ ਦੇ ਬੋਲ ਸਨ।

ਦੂਜੀ:

ਕਵੀਸ਼ਰੀ-ਗਾਇਨ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਰੀਤਇੰਦਰ ਦੀ ਟੀਮ ਫ਼ਸਟ ਆਈ। ਰੀਤਇੰਦਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ, “ਤੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੇ, ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਗੁਰ?”

ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮੈਂ ਉੱਘੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਟੀ.ਵੀ. ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ, ਰੇਡੀਓ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਵਾਨ ਵਿੱਚ। ਉਹ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਵੇਂ ਆਪਸੀ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਲੁੜੀਂਦਾ ਕਾਬੂ। ਇਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਮੈਂ ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਵਿੱਚ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਉੱਭਰਦਾ ਹੈ।”

ਇਹ ਸੁਣ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ।

ਤੀਜੀ:

ਕਿਸੇ ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਗੀਤ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲਿਖ ਸਕਣ ਦੀ ਸੀ। ਸੋ, ਮੈਂ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਧਿਆਨ ਕਰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਏਨਾ ਚੰਗਾ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ? ਕਿਸੇ ਕੋਲ਼ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਅਨੋਖੀ ਜਾਚ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਵੇਂ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਭਾਵ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪ ਲਿਖਣ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰਾ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਇਹ ਮਹਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ।

ਚੌਥੀ:

ਮੇਰੀ ਲਿਖਾਈ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਹਣੀ ਲਿਖਾਈ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਵੇਖਦਾ। ਕਿਸੇ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਉਵੇਂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮੈਂ ਜਤਨ ਕਰਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੋਹਣਾ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਲਿਖਾਈ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਫਿਰ ਤਾਂ ਤੇਜ਼ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵੀ ਮੇਰੀ ਲਿਖਾਈ ਸੋਹਣੀ ਹੋਣ ਲੱਗੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਲਿਖਦਿਆਂ ਡਾਢੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਵੀਂ:

ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਲਵਾਨ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨੀ, ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪੜ੍ਹੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇੱਕ ਬੜੇ ਪਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸਲ ’ਚ ਮੈਂ ਹਰ ਥਾਂ ਤੋਂ, ਹਰ ਭਲਵਾਨ ਤੋਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖਣ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੈਂ ਕੁਝ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਹੈ।” ਇਹ ਜੀਵਨੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸੰਧੂ ਦੀ ਲਿਖਣ-ਕਲਾ ਵੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਹੈ, ਰੀਸ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਨਕਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ, ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹੇ, ਇਸ ਨੂੰ।

ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਚੁੱਪ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੱਸੇ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

ਦਸਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਹਰਤੀਰਥ ਨੇ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਮਝਦਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ,
“ਜੀ, ਇਹੋ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰੋ। ਚੰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰੋ। ਅਜਿਹੀ ਨਕਲ ਕਰਨੀ ਮਾੜੀ
ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ।”

“ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਹਰਤੀਰਥ! ਤੂੰ ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰੀਖਿਆ ਵਿੱਚ ਨਕਲ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ
ਵੇਲੇ ਮਿਲਿਆ ਵਕਤ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਵਰਤਣ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ— ਚਿੱਤ ਇਕਾਗਰ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ
ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸਹੀ ਉੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ। ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਝਾਕਣ ਨਾਲ ਜੋ ਆਪ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ
ਭੁੱਲਣ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।”

ਫਿਰ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਾਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਦਿਨ ਹੈ। ਸਭ ਨੇ ਖੂਬ ਮਿਹਨਤ
ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਨਕਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਡਾ
ਸਕੂਲ ਹੋਰ ਸਕੂਲਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਬਣੇਗਾ।”

ਫਿਰ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਗੂੰਜਦੀ ਰਹੀ।

ਅਭਿਆਸ

1. ਬਹੁਵਿਕਲਪੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:

1. ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ?
(ੳ) ਇੱਕ (ਅ) ਤਿੰਨ (ੲ) ਪੰਜ
2. ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਸੋਹਣੇ ਫੁਲਕੇ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ?
(ੳ) ਮਾਮੀ ਨੂੰ (ਅ) ਦਾਦੀ ਨੂੰ (ੲ) ਰੀਤਇੰਦਰ ਨੂੰ।
3. ਚੰਗੇ ਕਵੀਸ਼ਰਾਂ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ?
(ੳ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨਾ (ਅ) ਦੇਖਣਾ (ੲ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਨਾ।
4. ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਲਵਾਨ ਕਿਹੜਾ ਸੀ?
(ੳ) ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ (ਅ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ੲ) ਹਰਤੀਰਥ।
5. ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ?
(ੳ) ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਝਾਕਣ ਤੋਂ (ਅ) ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ (ੲ) ਨਕਲ ਕਰਨ ਤੋਂ।

2. ਛੋਟੇ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ:-

1. ਰੀਤਇੰਦਰ ਨੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਗੁਣ ਕਿੱਥੋਂ ਸਿੱਖੇ ਸਨ?
2. ਉਦਾਹਰਨ ਨੰਬਰ ਤਿੰਨ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੀ ਰੁਚੀ ਸੀ?
3. ਸੰਸਾਰ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਭਲਵਾਨ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ?
4. ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਕਿਸ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ?

3. ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ :

1. ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਕਿਵੇਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?
2. ਗੀਤਇੰਦਰ ਦੀ ਟੀਮ ਫਸਟ ਆਉਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ?
3. ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਲਿਖਾਈ ਕਿਵੇਂ ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਈ ਸੀ?
4. ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਲਾ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਸੀ?
5. ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਤਾੜੀਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠੀ?

4. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਨੀਝ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ, ਸਿਖਾਂਦਰੂ, ਤਾਲ-ਮੇਲ, ਰੀਸ, ਮਿਹਨਤ,

5. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

ਨੀਝ ਨਾਲ, ਹੁਨਰ, ਸੰਗਤ, ਸੁੰਦਰ, ਕਮਾਲ।

1. ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਦਾਦੀ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਨੂੰਦੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।
2. ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
3. ਚੰਗੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਕਰੋ।
4. ਮੇਰੀ ਲਿਖਾਈ ਬਹੁਤਹੈ।
5. ਲੇਖਕ ਦੀ ਲਿਖਣ- ਕਲਾ ਬਹੁਤਦੀ ਸੀ।

6. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ :

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਟੀਮ
ਸੁੰਦਰ
ਕਵੀ
ਅਧਿਆਪਕ
ਵਿਦਿਆਰਥੀ
ਸਕੂਲ

7. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ :

ਉਸਤਾਦ, ਸੂਰਗ, ਸੁੰਦਰ, ਸਫਲ, ਲਾਇਕ

8 ਇਕਵਚਨ / ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਾਓ :

ਕਵੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਲੜਕੀ, ਮਾਪੇ, ਤਾੜੀ

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ

ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਉਣ।

ਭਾਰਤ ਦਾ ਲਾਲ

ਪਾਠ
19

ਪਾਤਰ

ਰਣਬੀਰ : ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਂ
ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਰਣਬੀਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
ਨਿਰਮਲ : ਰਣਬੀਰ ਦੀ ਧੀ
ਮਾਮਾ : ਚੋਰ

ਥਾਣੇਦਾਰ :

ਸਿਪਾਹੀ :

ਸਮਾਂ :

ਵਕਤ : ਸਵੇਰ ਵੇਲ਼ਾ

ਦ੍ਰਿਸ਼ : ਦਿੱਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਇੱਕ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਸਧਾਰਨ ਮਕਾਨ ਦਾ ਇੱਕ ਕਮਰਾ ਜਿਸ ਦਾ ਬੂਹਾ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਕਮਰੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਦਾ ਉੱਠਣ ਸਮੇਂ ਪੈਂਤੀ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਰਣਬੀਰ ਅੰਗੀਠੀ ਉੱਤੇ ਪਈ ਇੱਕ ਫੋਟੋ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ੈਦ ਦੁਪੱਟੇ ਨਾਲ ਪੁੰਝ-ਸੁਆਰ ਕੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਅਤੇ ਸੱਤਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਧੀ, ਨਿਰਮਲ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਿਰ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਫੋਟੋ ਇੱਕ ਫ਼ੌਜੀ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਹੈ।

ਰਣਬੀਰ : ਸ਼ੇਰੇ! ਤੂੰ ਧੂਪ ਧੁਖਾ, ਮੈਂ ਛੁੱਲਾਂ ਦਾ ਹਾਰ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣੇ ਆਈ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਤਾ ਜੀ, ਹਾਰ ਮੈਂ ਨੱਸ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਐਨੀ ਦੂਰ ਜਾਓਗੇ?

ਰਣਬੀਰ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਨਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਆਵਾਂਗੀ, ਹੁਣੇ ਆਈ। ਸ਼ੇਰੇ! ਘਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ। ਕੁੰਡਾ ਲਾ ਲੈ। (ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਝਾਕਦੀ ਹੋਈ) ਗਲੀ ਸੁੰਨ-ਮਸ਼ੁੰਨੀ ਪਈ ਏ। ਖ਼ਬਰੇ ਸਾਰੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਦੇਖਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਨਿਰਮਲ : ਮਾਤਾ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਝਾਕੀਆਂ ਦੇਖਣੀਆਂ ਨੇ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਜੇ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ, ਫੇਰ?

ਰਣਬੀਰ : ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਚੱਲਾਂਗੇ। ਨਾਲੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਖਾਂਗੇ, ਸ਼ੇਰੇ! ਧਿਆਨ ਰੱਖੀਂ! ਤੈਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਂਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁੰਡੀ ਲਾ ਲਈਂ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਤਾ ਜੀ, ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਏਥੇ ਕੋਈ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਨਿਰਮਲ : ਵੀਰ, ਚੋਰ ਕਿੱਦਾਂ ਦੇਹੁੰਦੇ ਨੇ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : (ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਾਲ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਚੋਰ ਦੇ ਦੋ ਸਿੰਗ, ਚੌੜਾ ਮੂੰਹ, ਲਾਲ ਅੱਖਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਨਿਰਮਲ : ਹਾਏ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਬੜੀ ਡਰਪੋਕ ਏਂ ! ਜੇ ਚੋਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦੇਉਂ।

ਨਿਰਮਲ : ਸਿਪਾਹੀ ਇਹਨਾਂ ਚੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਫੜਦੇ ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਇਹਨਾਂ ਚੋਰਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਤਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਏ ਸਨ ।

ਨਿਰਮਲ : (ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ) ਕਦੋਂ ਆਉਣਗੇ, ਪਿਤਾ ਜੀ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਭੋਲੀ ! ਉਹ ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ।

ਨਿਰਮਲ : ਹੂੰ ! ਮਾਤਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੇ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਨੇ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਤੂੰ ਅਜੇ ਬੱਚੀ ਏਂ, ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲ ਬਣਾਈ ਏ।

ਨਿਰਮਲ : ਝੂਠਾ !

(ਇੱਕ ਆਦਮੀ ਅੰਦਰ ਝਾਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਡਰ ਕੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।)

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਜੀ?

ਵਿਅਕਤੀ : ਬੇਟਾ ! ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕਿਆ ਨਾਮ ਹੈ ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : (ਮਾਣ ਨਾਲ) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ।

ਵਿਅਕਤੀ : ਹੈਂ ! ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ ! (ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ) ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ

ਵਿਅਕਤੀ : (ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਜੱਫੀ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਬੱਸ- ਬੱਸ, ਮੈਂ ਟਿਕਾਣੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਬੇਟੀ ! ਕਿਉਂ ਡਰਦੀ ਹੈਂ? ਆ, ਮੇਰੇ ਕੋਲ। ਭੈਣ ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ ਹੈ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਹੋ?

ਨਿਰਮਲ : (ਡਰ ਤੋਂ ਰਹਿਤ) ਅੰਕਲ ਜੀ, ਇੱਥੇ ਬੈਠੋ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ ! ਤੁਸੀਂ ਕਦੋਂ ਆਏ ਹੋ?

ਵਿਅਕਤੀ : ਬੇਟਾ ! ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਮਲਾਇਆ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਘਰ ਲੱਭਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਐਨਾ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਰੋਲ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਤਾਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਮਾਮਾ : ਮੈਂ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਮਲਾਇਆ ਠਹਿਰ ਗਿਆ ਸਾਂ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਕਿੱਧਰ ਤੇ ਮਲਾਇਆ ਕਿੱਧਰ ! ਤੁਸੀਂ ਭੂਗੋਲ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲੱਗਦਾ।

ਨਿਰਮਲ : ਵੀਰ, ਮੈਂ ਨਕਸ਼ਿਆਂ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਲਿਆਵਾਂ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਨਹੀਂ ਭੈਣ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕੀਤਾ ਏ। ਇਹ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਵਾਲਾ ਜਹਾਜ਼ ਸਿੰਘਾਪੁਰੋਂ ਹੋ ਕੇ ਕੋਲਕਾਤਾ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ।

- ਮਾਮਾ : ਭੈਣ ਜੀ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਹੋਏ ਨੇ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ? ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਨੇ। ਤੁਸੀਂ ਬਜ਼ਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤਾਂ ਆਏ ਓ।
- ਮਾਮਾ : ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ, ਭੈਣ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਹੋਣਾ। ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਘਰ ਲੱਭਣ ਵੱਲ ਸੀ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਇਹ ਅਟੈਚੀ ਰੱਖ ਦਿਓ। ਅਰਾਮ ਨਾਲ਼ ਬੈਠੋ। ਦੱਸੋ, ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀਏ; ਚਾਹ ਬਣਾਈਏ?
- ਨਿਰਮਲ : ਮੈਂ ਬਿਸਕੁਟ ਲਿਆਵਾਂ, ਮਾਮਾ ਜੀ? ਅਸੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਹੀ ਬਣਾਏ ਨੇ।
- ਮਾਮਾ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਖਾ-ਪੀ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। (ਅਟੈਚੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਆਹ ਦੇਖੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਲੈਤੀ ਖਿਡੌਣੇ ਲਿਆਇਆਂ।
- ਨਿਰਮਲ : (ਇੱਕ ਖਿਡੌਣਾ ਫੜ ਕੇ) ਵੀਰ, ਇੱਦਾਂ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਓਦਣ ਕਨਾਟ-ਪਲੇਸ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਨਾ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਹਾਂ-ਹਾਂ, ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੋ-ਜਿਹਾ ਸੀ।
- ਮਾਮਾ : ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਖੇਡੋ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ?
- ਮਾਮਾ : ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਆਓ ਮਾਮਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰ ਦਿਖਾਵਾਂ।
- ਮਾਮਾ : (ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ) ਮੇਰਾ ਭਾਣਜਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੋਣਹਾਰ ਲੜਕਾ ਹੈ। ਕਿਹੜੀ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਏਂ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਛੇਵੀਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ।
- ਮਾਮਾ : ਬੱਸ, ਇਹੋ ਦੋ ਕਮਰੇ ਨੇ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਹਾਂ, ਮਾਮਾ ਜੀ।
- ਮਾਮਾ : ਸੌਦੇ ਕਿੱਥੇ ਓ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਬੱਸ, ਐਥੇ! ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ'।
- ਮਾਮਾ : (ਅੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਸਟੋਰ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਹੈ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਫੌਜੀਆਂ ਕੋਲ਼ ਸਮਾਨ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਾਫ਼ੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।
- ਮਾਮਾ : ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਰੁਪਏ- ਪੈਸੇ ਤੇ ਜੇਵਰ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ? ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ਼ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਹੌਲੇ ਹੋ ਲਵੋ।

ਮਾਮਾ : ਪਰ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਾਂ ਕਿੱਥੇ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : (ਭੇਦ ਨਾਲ) ਮਾਮਾ ਜੀ, ਮੇਜ਼ ਹੇਠ ਇੱਕ ਪੇਟੀ ਪਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਾਰੇ ਗਹਿਣੇ ਤੇ ਨਕਦੀ ਰੱਖਦੇ ਨੇ। ਉਸ ਦੀ ਚਾਬੀ ਅਹੁ ਅੰਗੀਠੀ-ਪੋਸ਼ ਹੇਠ ਪਈ ਏ।

ਮਾਮਾ : ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਏਂ। ਦੋਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਆਓ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨੋਟ ਦਿਖਾਵਾਂ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਨੋਟ ਸੰਭਾਲੋ, ਅਸੀਂ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਆਂ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਆਉਣ।

ਮਾਮਾ : ਤੂੰ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਬਾਲਕ ਏਂ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਗ ਬਾਲੋ, ਮੈਂ ਨੋਟ ਰੱਖ ਕੇ ਹੁਣੇ ਆਇਆ। (ਮਾਮਾ ਸਟੋਰ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਰਸੋਈ ਵੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਬੜੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕਮਰੇ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੀ ਕੁੰਡੀ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਮਾਮਾ : (ਸ਼ੋਰ ਪਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ) ਕੁੰਡਾ ਕਿਉਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਏ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਅਰਾਮ ਕਰ ਲਵੋ। ਨਾਲੇ ਖਾਣ ਲਈ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਾਮਾ : (ਕਾਹਲੂ ਪੈ ਕੇ) ਠਹਿਰ ਜਾ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਦਾਂ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ ਘਬਰਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ ? ਹੁਣੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵਾਂਗਾ। (ਨਿਰਮਲ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਹੌਲੀ) ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰ, ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਆਇਆ, ਡਰੀਂ ਨਾ।

(ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਖੜਕਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਭੈਅ-ਭੀਤ ਕਦੇ ਅੰਦਰ ਦੇਖਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਬਾਹਰ। ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਟੁੱਟਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਬਾਹਰ ਵੱਲ ਭੱਜਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਛੇਤੀ - ਛੇਤੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਮਾਮਾ : (ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ) ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ ਝੱਟ-ਪੱਟ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : (ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ) ਜੇ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਸਿਰ ਕੱਢਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਫੇਰ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਭਾਣਜੇ ਨੇ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

(ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਬੰਦੂਕ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਇਕਦਮ ਖੜਕਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਨਿਰਮਲ : (ਹੌਲੀ) ਵੀਰ! ਇਹ ਚੋਰ ਹੈ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਚਲਾਕ ਚੋਰ, ਕੱਪੜੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿੰਨੇ ਸੋਹਣੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਨੇ।

ਮਾਮਾ : ਬੇਟਾ! ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਗਾਤ ਦਿਆਂ।

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਮਾ ਜੀ! ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਏ ਨੇ।

ਮਾਮਾ : ਕੌਣ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਖਾਕੀ ਵਰਦੀ ਵਾਲੇ।

ਬਾਣੇਦਾਰ : 2532 ਨੰਬਰ ਮਕਾਨ ਇਹੋ ਏ?

ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਜੀ, ਹਾਂ।

- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਬੰਦੂਕ ਤੂੰ ਚਲਾਈ ਸੀ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਜੀ, ਹਾਂ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਹੱਥੋਂ ਏਅਰ-ਗੰਨ ਫੜਦਾ ਹੋਇਆ) ਫੋਨ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਜੀ, ਮੈਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜ਼ਰਾ ਅੰਦਰ ਤਸ਼ਰੀਫ਼ ਲਿਆਓ। ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਮਾਮਾ ਜੀ ਮਲਾਇਆ ਤੋਂ ਆਏ ਨੇ। ਉਹ ਸਟੋਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਭੰਨ ਰਹੇ ਨੇ। ਸਫ਼ਰ ਨਾਲ਼ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ਼ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਏ। ਅਹੁ ਦੇਖੋ, ਰੋਸ਼ਨਦਾਨ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਏ।
- ਸਿਪਾਹੀ : ਕਾਕਾ ! ਸਿੱਧੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲ ਕਰ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਅਹੁ ਕੁੰਡੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਖ਼ੁਦ ਦੇਖ ਲਓ। ਮਾਮਾ ਜੀ ਅੰਦਰ ਛੁਪ ਕੇ ਬੈਠੇ ਨੇ।
(ਥਾਣੇਦਾਰ ਕਮਰੇ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਸਹਿਮਿਆ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।)
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕੌਣ ਹੈਂ, ਤੂੰ?
- ਮਾਮਾ : ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਹਾਂ। ਪੁੱਛ ਲਓ ਭਾਵੇਂ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਕਿਉਂ ਕਾਕਾ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਜੀ, ਹਾਂ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਚੋਰ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੇ। ਭੈਣ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਲੁੱਟਣ ਆ ਵੜੇ ਨੇ। ਹਵਾਲਾਤ ਵਿੱਚ ਡੱਕ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ। ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੋਵੇਗੀ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਨੱਥੂ ਰਾਮ! ਲਾ ਹੱਥਕੜੀ, ਇਹਦੇ।
- ਨੱਥੂ ਰਾਮ : ਥਾਣੇਦਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਤਾਂ 'ਖੜਕਾ' ਏ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਪਛਾਣ ਕੇ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ) ਹੈਂ! ਖੜਕਾ!! ਇਹ ਤਾਂ ਇਨਾਮੀ ਚੋਰ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਮਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਫੇਰ ਤਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ੂਬ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।
(ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲ਼ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੋਰ ਆਂਢੀ-ਗੁਆਂਢੀ ਹਨ)
- ਰਣਬੀਰ : ਸ਼ੇਰੇ! ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਪੁੱਤਰ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਮਾਤਾ ਜੀ, ਘਬਰਾਓ ਨਾ, ਮਾਮਾ ਜੀ ਫੜੇ ਗਏ ਨੇ, ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਭੈਣ ਜੀ, ਆਪ ਦਾ ਲੜਕਾ ਬਹੁਤ ਬਹਾਦਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਅੱਜ ਇੱਕ ਇਨਾਮੀ ਚੋਰ ਫੜਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਘਰ ਲੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇਗਾ। (ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਥਾਪੀ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ) ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਬਹਾਦਰ ਬੱਚੇ! ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਦਲੇਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। (ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁਕ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਅਜ਼ਾਦੀ-ਦਿਵਸ ਦੇਖਣ ਨਹੀਂ ਗਏ?
- ਰਣਬੀਰ : ਜੀ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਸ਼ਮੀਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ.....
- ਥਾਣੇਦਾਰ : (ਅੰਗੀਠੀ 'ਤੇ ਪਈ ਫੋਟੋ ਦੇਖਦਾ ਹੋਇਆ) ਅੱਛਾ! ਅੱਛਾ! ਇਹ ਨੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਵੀਰ-ਚੱਕਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਬੜਾ ਖ਼ੁਸ਼ ਕਿਸਮਤ ਘਰ ਹੈ।

- ਰਣਬੀਰ : (ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਦੀ ਹੋਈ) ਬੈਠੋ ਜੀ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਭੈਣ, ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਏਂ। ਬਹਾਦਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਬਹਾਦਰ ਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।
- ਸਿਪਾਹੀ : ਮਾਤਾ ਜੀ! ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾਇਆ।
- ਥਾਣੇਦਾਰ : ਇਹ ਬਾਲਕ ਤਾਂ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਰ ਉੱਚਾ ਕਰੇਗਾ। (ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ) ਸ਼ਾਬਾਸ਼! ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਜਿਹੇ ਲਾਲਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। (ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਇਸ ਪਾਜੀ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਲੈ ਚੱਲੋ। ਭੈਣ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਕਦ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇਗਾ।
- (ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰਣਬੀਰ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ)।
- ਰਣਬੀਰ : (ਮਮਤਾ ਭਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਦੇਖਦੀ ਹੋਈ) ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਰ ਪੁੱਤਰ!
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : (ਬਾਂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਪਟ ਕੇ) ਮਾਤਾ ਜੀ!
- ਨਿਰਮਲ : ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਡਰੀ ਸੀ?
- ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ : ਹੋਰ ਨਹੀਂ?
- (ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਰਣਬੀਰ ਨਿਰਮਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।)

ਅਭਿਆਸ

1. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅੱਗੇ ਸਹੀ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ :

- (ੳ) ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀ-ਪਾਤਰ ਦਾ ਕੀ ਨਾਮ ਹੈ?
 (1) ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ (2) ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ (3) ਰਣਧੀਰ ਕੌਰ
- (ਅ) ਇਕਾਂਗੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਕਿਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਦਿਨ ਵਾਲੀ ਹੈ?
 (1) 26 ਜਨਵਰੀ (2) 15 ਅਗਸਤ (3) 2 ਅਕਤੂਬਰ
- (ੲ) ਮਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਕੌਣ ਆ ਗਿਆ ਸੀ?
 (1) ਚਾਚਾ (2) ਤਾਇਆ (3) ਮਾਮਾ
- (ਸ) ਕੀ ਮਾਮਾ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਮਾਮਾ ਸੀ?
 (1) ਹਾਂ (2) ਨਹੀਂ (3) ਸਕਾ ਮਾਮਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
- (ਹ) ਮਾਮੇ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਆਏ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਇਆ ਦੱਸਿਆ?
 (1) ਸਿੰਘਾਪੁਰ (2) ਮਲਾਇਆ (3) ਅਫਰੀਕਾ

2. ਖਾਲੀ ਸਥਾਨ ਭਰੋ:

- ਜ਼ੋਰ- ਜ਼ੋਰ, ਕਸ਼ਮੀਰ, ਅਫਰੀਕਾ, ਬਾਲਕ, ਡਰ
- ੳ. ਮੈਨੂੰ ਤਾਂਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
- ਅ. ਸਾਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਤਾਂਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- ੲ. ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
- ਸ. ਦਰਵਾਜ਼ਾਨਾਲ ਖੜਕਦਾ ਹੈ।
- ਹ. ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾਹੈਂ।

3. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਜਸ਼ਨ, ਸਟੇਸ਼ਨ, ਹੋਣਹਾਰ, ਨਕਦੀ, ਵੀਰ-ਚੱਕਰ

4. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ :

ਦਰਵਾਜ਼ਾ , ਮੁਸ਼ਕਿਲ, ਫੋਜੀ, ਕੁੰਢੀ, ਰੋਸਨਦਾਰ, ਭੈ-ਭਿਤ

5. ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ :

- ੳ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਸੀ? ਉਹ ਕਿਸ ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।
- ਅ. ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮਾਮੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਚੋਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ?
- ੲ. ਰਣਬੀਰ ਕੌਰ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰ- ਪੁੱਤਰ ਕਿਉਂ ਆਖਿਆ?
- ਸ. ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- ਹ. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

6. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖੋ:

ਪੰਜਾਬੀ	ਹਿੰਦੀ	ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਨਕਸ਼ਾ
ਸੁਗਾਤ
ਜੇਵਰ
ਫੁੱਲ
ਚਾਹ

7. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ- ਸ਼ਬਦ ਚੁਣੋ:

1. ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲਾ ਦਾ ਸੀ।
2. ਗਲੀ ਸੁੰਨ-ਮਸ਼ੁੰਨੀ ਪਈ ਸੀ।
3. ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੋਟ ਵਿਖਾਏ।
4. ਫੌਜੀਆਂ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
5. ਮੇਰਾ ਭਾਣਜਾ ਬਹੁਤ ਹੋਣਹਾਰ ਲੜਕਾ ਹੈ।

8. ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਇਕਾਂਗੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਆਈ ਬਿਪਤਾ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਸਾਮ੍ਹਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ?
